

Fr 85

● „Másutt keresni mezsgyét, különb pokol pagonyán”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XII. ÉVFOLYAM 2001. 4. (328.) SZÁM — FEBRUÁR 25.

ára 2000 lej

Páll Lajos vázlatfüzetéből

CSÓÓRI SÁNDOR

Köznapi szavakkal az irodalomról

Nietzsche, akit gyermekkorában szelídsége és lelki magatartása miatt "kis lelkésznek" neveztek, filozófusi pályája csúcán kijelentette, hogy az Isten halott. Nemcsak lenyűgöző eretnecség, de hatalmas lelkierő is kellett ennek a mondatnak a kimondásához. Egy működő Vezűv ereje.

Ha az európai logika útját követjük, e korszakos kijelentés után el kellett volna kezdődnie a kereszténység haldoklásának.

De nem kezdődött el! Régi válságokat újabbak követhettek, de a haláltusa utolsó nagy roham elmaradt.

Ma már világosan látjuk, hogy ennek így kellett történnie. Hogyan is történhetett volna másként, hiszen ami mögött több ezer éves történet, hit, vértanúság, szenvedés és világot mozgató kultúra halmozódott föl, máról holnapra nem semmisülhet meg csak úgy egyszerűen.

Jegyzetem természetesen nem eszmetörténeti vagy vallástörténeti megjegyzés. Inkább példát szolgáltató hasonlat az irodalomhoz. Manapság sok-sok Nietzsche bejelentette, hogy az irodalom is halott. Bejelentésüket számtalan baljós tünet már-már igazolja. De gondolom: az irodalom mögött fölhalmozódott néhány ezer év ugyanolyan erős abroncs és támasz marad, mint ami a kereszténységet tovább élte.

Az irodalom múltja tele van olyan drámaíróval, költővel, prózaíróval és katartikus hatá-

sú esszéíróval, akik műfajuk konok parancsait követve fejfelmentek a falnak. Szophoklésztől Dantén, Villonon, Petőfin, Dosztojevszkijen át Adyig s még tovább hosszú a névsor. Fölserolthatatlanul hosszú. Ma, sajnos, nincsenek színen ilyenek. Elgyávultunk? Összefavarodtunk a világ zavarától? Vagy már csak papírfalnak merünk nekirohanni? Máté evangélistát halom fölsóhajtani a mélyből: "Jaj néktek, képmutató írástudók!"

Az irodalomnak — ha egyáltalán lehet ilyen elnagyoltan és tapintatlanul fogalmazni — ma nincs semmiféle megkülönböztethető öntudata vagy önérzete. Ami van, az csak amolyan szalonhagyományokat folytató öntudat.

Az életet az uralma alatt tartó politikának bezzeg van! Hangos és gátlástalan. Érdemes volna kinyomozni egyszer, hogy korunkban, s ezen belül is a mi újsütetű demokráciánkban, milyen összefüggés lehet a két jelenség között.

A nagy költőkhöz hasonlóan az Újszövetség Krisztusa is az ember belső világát tartotta a legfontosabb tartománynak. Azt, ami rejtett, ami láthatatlan, ahol minden eldől boldogság közben és megsejyenyítés közben, az irgalom óráján, vagy amikor az ember a saját igazságainak az alagsorában kaparja a falat.

Korunk szinte tüntetően eltávolodott ettől a fölfogástól.

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Kovács András Ferenc: Don Quijote sokadik szerenádjá (ad nótám Szilágyi Domokos); Voajázs Utópiumba
- Búcsú Szépfalusi Istvántól
- Bálint Tibor: Megszállottak
- Szigeti Lajos Sándor: Agrupneó-grégóreo
- Szócs István: ÚjraOLVASÓlámpa
- Jancsik Pál: Sorok az unokámnak
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012 Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között Kolozsvári előfizetőinknek díjtanulul kézbesítjük a HELIKON-t

4

>>>> folytatás az 1. oldalról

Nem a belső világ vonzza, nem a mélyben működő erők, hanem a felszín. A látványosság. Kint van minden az utcán. Kint van minden a kirakatokban: a templom ablakában és az áruházakéban is. A képes újságok oldalain váltogatva láthatjuk a szentek papucsát és a pornográfia paradicsomi látnivalóit. Az sincs már takarásban, ami legközelebb volt mindig a születés misztériumához. Nem elégszünk meg azzal, hogy a nevető vagy sikoltó szájat lássuk, mi le akarunk látni a torokba, mint a gégeorvos.

A napi látványosságok csődületében egyre gyakrabban Rilke jut eszembe, aki nem volt se harcias költő, se próféta, de aki megsejtve civilizációnk jövőjét, új földadatot tűzött ki a művészek, és köztük a modern költők elé is: a túlságosan látható világot próbálják meg újra láthatatlanabbá tenni, hogy közelebb kerüljenek a léthez, a valósághoz.

Szerencsétlenségemre nagy álmodó vagyok. Alig múlik el egy-egy éjszaka, hogy ne keveredjek bele képtelenebbnél képtelenebb kalandokba. Tegnap például azt álmodtam, hogy egy elhagyott házban szállásoltak el amerikai barátaim. A végében egyszer csak fehér gomolygás támadt. Füst vagy gőz? Nem tudom. Csak látom, hogy veszedelmesen közeledik. Valahonnan előkeveredik egy régi lányismerősöm, fürdőruhában. A gomolygás odaér hozzá, és sísteregve megfagy körülötte minden. "A németek új fegyvere — mondja közönyösen a lány. — Mínusz nyolc fokra lehűtik az életet." Fölugrom a székéből, és egy gyönyörű csillár ereszkedik elém a mennyezetről. Csupa jégcsap és csupa zúzmara. A lány sehol, s erre fölébredek.

Néhány napja pedig otthon

voltam Zámolyon. Nekem kellett vizet húznom horogra akasztott vödörrel a kútból. Belenézek a kútba, átlátszó tiszta a vize. Lelátok az aljáig. És amit még nem láttam soha, az alján a selymes iszapban giliszták mozognak. Van köztük egy hosszú piros is. Valamilyen külföldiek zsbongtak nálunk, és én rettenetesen szégyelltem, hogy ilyen kútból itathatom meg őket.

Az ember álmai nem tartoznak senkire. Én se emlegetném őket, ha nem volna mögöttük egy-két figyelemre méltó tanulság. Ezúttal csak a legfontosabbat említem meg. Az álmaimat szépen be tudnám sorolni a huszadik század művészeti — festői és irodalmi — izmusai közé. Vannak közöttük szürrealisták, dadaisták, abszurdok, de absztraktok nincsenek. Pontosabb volnék, ha nonfiguratív formát említenék. Bosch, Dali, Chirico igen, de Kandinszkij, Malevics soha, még akkor sem, ha a tiszta absztrakciót, magyarázatok révén, a nagy realiztikával is össze tudják kötni. Sőt, az eszemmel magam is képes vagyok erre, miközben azt is tudom, hogy a korunkra rátelepedő absztrahálásban a világtól, a létezésből való eltávolodás bizonyosságai is ott vannak. A vakmerőség mellett a hősies elidegenedés.

"Az imádság ott kezdődik, ahol a tények véget érnek. Ahogy a művész munkája is." Ezt a gondolkodó Pilinszky írja. Szerzetesi esztétikáját azzal egészíti ki, hogy az igazi misztikusok valójában hiperrealisták. Nem elszakadni kívánnak a valóságtól, hanem ellenkezőleg, visszatalálni annak forró magjába, centrumába.

Ennél időszerűbbet aligha mondhatna bárki.

HITEL 2000. DECEMBER

Szépfalusi István (1932—2000)

Bécsben van negyven sikátor. Ott esett az a csoda is, hogy negyven prédikátor testesült meg, lakott egyetlen egy halandó testben. Biztonságunk részét képezte, jelentette ez annyi ideig, hogy már elhitük, ennek sosem szakadhat vége.

Valamelyik XVIII. századi erdélyi, talán maga Verestőy püspök, akinek már szokása volt, hogy nem bibliabeli versre, hanem Francis Bacon idézetre építse a temetési prédikációit, Atczél Ferenc vagy Rettegi György felett csak annyit mormogott a lesújtott gyülekezetnek: mit csodálkoztok, csak a megszokott emberi csoda esett rajtatok... Szinte halom a replikát a decemberi szélben, Mozart téli halálának városa felől. Egy angyal, aki most azért bujdosik, mert látnia, néznie kell, hogy szívével és szavával, de nélkülük mit érünk el, mennyit érünk. Élete mégsem volt más, mint öröm, angyalnak, embernek, ha nem ez következik utána, nem most és nem így következnek. Hogy általa is próbára legyen végül a Seregek Ura.

A legnehezebb időkben, a megfogyatkozások és szétszóratások közepette támadtak mentésünkre azok a férfiak, az intézmény-emberek, akik felvállalták és összefogták szellemi szükségleteink misztériumait, elkormányozták a megriasztott madárrajonként olyankor felszálló, menekvő hazákat ott, a magasban. Ő is

egyik volt ebben a szerencsénkre végtelen és kifogyhatatlan sorban. Évtizedeken át Juliánus volt, és postamester, és első állomásfőnök a tatárpuszta felől érkező szerelvények fogadásában. Elmondható róla, hogy a Honfoglalás óta telő idő tetején, ahogy mások be szokták hívni az oroszokat, ő behívta a magyarokat, tovább hívta, ültette Európába. Erdély kultúrtörténetébe ezzel írta be a nevét, nem olyan egyszerű dologgal, hogy menekülttáborokba járt be, lelkigondozóként segített visszanyerni a fontos egyensúlyt és önbizalmat az újraindulás-hoz.

Most mégis megállt az örökmozgó. Ahogy a tudós, higgadtan, már-már csúfondárosan eleve létének lehetőségét is tagadja, ugyanúgy mégis a szív metaforája marad a perpetuum mobile. Csak a zárójel második dátumát nem tudom elviselni. Pedig tertium non datur. És mégis hiszem, hogy ezzel nem szakadt vége.

Hogyha a középkorban ő nyüzsög képviselőnkben a császárvárosban, és Bornemiza Péter születik meg csak a XX. században, biztos vagyok benne, hogy Szépfalusiról neveztek volna el alapításakor azt a bécsi társaságot. Mi talán már nem érjük meg, de valamit, aminek nevet, fogalmat, szerepkört adott, amit áldás-ként kaptunk a legsötétebb új középkor kellős közepén, megőriznek, akik követni fognak, aminek birtoklása, aminek képessége lehet majd elsősegélynyújtó doboz és utolsó esély, a kiutak kulcscsomója és a kötelességvállalás végső menedéke. És annak neve éppen úgy vissza fog vezetni rá, ahogy mindazokra a férfiakra, akiknek tartásunkat köszönhetjük, s akiket valami büntető tilalom mindig félbeszakított, megállított a lehetetlen határán, hogy test szerint ne léphessenek már be az ígért újabb és újabb földjeire. Cserébe azért, amit szabad volt neki is véghezvinni, hogy mi bántatlanul és sértetlenül körülállhassuk most a sírját mint a tovább tervezhető reményt s a reményt mint ami sajnos mindig csak a bánat kapuján keresztül megközelíthető.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

KOVÁCS ANDRÁS FERENC VERSEI

Don Quijote sokadik szerenádja

AD NÓTÁM SZILÁGYI DOMOKOS

Madonna, ó, madonnám,
Nyekergek itt elesten
Neked dalot makogván,

De ifjan még repestem,
Ha szállt a hímes estve,
Szemek mögé belestem,

Lehetek bár kifestve,
Beláttam én, benéztem,
Mint lélek drága testbe,

De mára szétegyeztem:
Kibírtam annyi taslit!
Nyakig tenyészpenészben

Hős horpaszom ma haslik:
Se nyársra vont szalonna,
Se rablott hús, se saslík.

Madonna, ó, madonna,
Lefonnyadt fűrgé dárdám,
De rá fűzért ha fonna

Kacsód — kapud kitártán
Nem enne babri rozsdá
Madrid-határi vártán...

Vétkem, miképp a rosta,
Kiütözik parányul,
Mint lump pofán borosta,

S lényemhez úgy arányul,
Akárha léha ritter,
Ki titkon tyúk alá nyúl

Tikogva méla hittel,
Hátszen bolond a hispán:
Halállal is lekoittal,

S vonalkát húz a listán —
Nem lőn culák kolonca,
Se viccekben vicispán.

Madonna, végre mondsza,
Szívvelsz picit, gebécske?
Vajh megpuhulsz-e smonca

Dumámba így bevésve?
S hajszoysz-e bókot orzó,
Beporzó csntnytevésre?

Jaj, Dulci' del Toboso,
Tobzóó, szép talizmán,
Te torzókat toborzó,

Ne áltass bépalizván,
Negélyem unt vadonján
Ne mind izélj, csalizz mán,

Karizmám, fád madonnám,
Révülten rímet öltök,
Csórt szókon átragyogván

Érted dühöng az öldök,
Te megnyílt égi kútfő,
Te föld ölén a köldök,

Hol fortyogó Tejút fő,
Te sárló, barna kanca,
Te kéjmedúza, rút fő,

Ribanc remény grabanca,
Gubancod rázd sörényül,
Királynő, kész Braganza,

Holdudvarod köréd gyűl
Habcsókokat rakodván —
Nászagyadon görény ül,

Bürok virít, madonnám!
Riszáló hölgyeményétke,
Ne hergelődj nagyon rám,

Ki büszke hölgyem étke
Levők, de menten ellep
Keser sörök setétje —

Ital, mit feljegelek,
S földnek majd az Úrnak
Rideg kis gerjedelmek,

Ha eljövend a zsúrnap,
S bulizni tarha bestyék
A mennyből is kitúrnak

Másutt kutatni mezsgyét,
Különb pokol pagonyján...
Ne hadd, hogy kandid esdjék

Szótáram, ó, madonnám,
Nyöszörgve, mint a lúdvérc
Looagkorok vad odván,

Te fércműpekbe szúrt férc,
Kódis faszán kaláris,
Páncélatokba fült élc,

Degezz, kecses, drabális
Dulcim, te lomha bástya,
Kit gyors időm strapál is,

Te bolhák tornapástja,
Te bunkók börsisakja,
Bűn hermelinepalástja,

Te condra, bárki gyapja,
Te pöre, báli körém —
Engedd, hogy rád igyak, ja,

Te lötyty madonna, lórem,
Lotyó lét lanyha pancsa,
Te pestis ronda csórén

Csüngő cafat, La Mancha
Szélmalma, báva verkli,
Kultúrbulák bakancsa,

Kutyák farkán a pertli,
Te feslett kócmadonna —
Kegyed hiába perli,

Miként bohóc dadogna,
Búsképi Don Kihótod...
Nyelvem kilógatom, na,

Hisz rongy valóm kitódod,
Mint cefre bort borostyán,
Vagy zsák az ósdi fótót —

Átoldasz minden ostyán,
Te perzselő Örök szűz,
Boszorkánykonyha rostján

Föl-fölcsapó görögötűz,
Ha pattog, ó, ha reng, ó,
Gyönyörrel szétpörög s űz,

Te ringó far, flamenco,
Fandangoléptű tornyom,
Lepanto, Győr, Marengo

Dicsén te renyhe pornyom,
Te szent Magdolna-lábcsök,
Vak űr szemén te lornyon!

Isten ha dobna hágcstót —
Hátsódon, haj, madonna,
Vágtázna rogyva mácsód,

S halálba hajnalodna...

Voajázs Utópiumba

(Tengerész Henrik vitorladala)

"O cervaux enfantis!"

"Óh gyermeki agyak!"

(Baudelaire — Tóth Árpád)

Olykor matrózi nép, kit külcsein kedvre hangol,
Pizskál: "Zenét nekünk! S mehetsz, Don Enriquez!"
Vizek szabadja lettem, ki versben elcsatangol —
Vitorladal dagaszt, s a plebsz lehenrikez.

Nos, én, a pórtüggé, Henri le Navigateur,
Únván a parti pórt s a pártbitor vadont,
Hajóztam ároizitre, miként elámi gátór,
Ki Tigrisen buzog, s Dunán vitorlabont.

Dunának, Oltnak egy, de osztán hatra-vakra!
A korhatag legénység jelszókra szétizeg
Korok fedélzetén — s nyomulni gyatra tatra!
Így jöttem lefelé egykedvű, vén vizek...

Imé ez vagyok én! züllött hajó, vad érák
Szülötte: színmagyar, hogy szinte portugál!
Mind portóból leszünk, nyelvünk rabolt madérát,
S magas sirályi kegy nyakunkba csordugál.

A költő is ilyen, e légi herceg párja!
Párját ritkítja, majd korlátan átokád:
Mélységes habja van, hígul, szökik föl árja,
Pedig nem érte még el Guineát, Goát...

Utópiumba föl, sok elmerült Ulixes!
Bár fúrja oldalam több zákányverte lik,

Tág léken át az ihlet betódul — már csurig szesz
Részeg roncsom, ha új rímekkel megtelik.

A pápos ég alatt hajónk huhogva leng el,
Mint angyal, kit sodor a holdfény mámorá!
Minden poétaszóben sunyít egy schrecklich Engel —
Az élet lágy morál, s a mű még pár mora...

S a lélek is! mivel csak semmiben hajózhat —
Zsúfolt a múltja, mint lazult árbockosár...
S föntől földet rikolt, leszédül, feszít hahózzgat
Száz hódító kalóz, dalár, bohóc, klosár.

Utópiumba vár, utazni hto Cythére —
A megcsökött tökély tökölni ösztökél!
Eloálik: ösztönünk a tönk elől kitér-e,
Vagy csattogón leüt, lecsap hajókötél?

Ma lényem oly szerény!... Sziréntelen, se sellős.
Ki álltam óceán dühödt ormán, de rég,
Ámulhatom — hogyan pörög heveny s eszellős
Viharban elhagyott, törött kormánykerék...

O Mort, vieux capitaine! Fároszt a tengerésznek!
Végabb szelekbe vond, ropogtasd vásznadat —
Ki tegnap kész csoda, ma rút röhejre készlet,
S jövőre kósza csönd, kopottas számadat.

Utópiumba hess!... Távozhatasz, na, te bátor!
Az ősz hullámtaraj kesernyés, mint a lét...
Fókák, ugassatok — elmegy El Navogador,
S megbölik óriás árnyékában, ha lép.

>>>>>>>>>>>>>>>>

idilli világ! sóhajtanak fel, s közben nem veszik észre: a mai elidegenedett kultúr-bürokrácia működése is tele van személyes mozzanatokkal.

A kuratóriumokban, alapítványoknál, mindenhol, ahol pénzt kezelnek, igen sokszor irigy, kötekedő alakok ülnek, akiket bosszant, hogy másoknak milyen könnyen megy az írás, holott... milyen nehéz belőlük egy jelentés, vagy egy tisztességes szónoklat megfogalmazását is kiverni, ha arra van szükség! És bizony sandábben megnézik, hogy kinek mennyit és miért nem adnak, mint hajdan Őméltósága Erdődy grófné, például.

Alig több mint száz év során a Mark Twain-adoma, hogy: valaki költő szeretett volna lenni s nem ment, újságíró szeretett volna lenni, az se ment, s a kritikával is hiába próbálkozott: végül kiadó lett; és most ő dönt az irodalom élet-halál kérdéseiben, már nem jópofaság, hanem univerzális borzalom.

Rászorul a sajtó a pénzre, és méginkább az irodalom, a színház, a film, a zene is, hanem rút dolog ám, hogy az utóbbiak is *médiaként*, azaz "tájékoztatási létesítményként" várják el a baksist. Ma már nem hallani arról, hogy rádió, tévé, színház — élő *irodalmi-művészeti intézmény*, alkotóműhely, megnyilvánulási fórum lenne, hanem — mindez *média, információs hatalom*, s mint olyan várja el, hogy fizessék neki a jobbágyi kilencedet.

Mindeme bajok azáltal növekednek, hogy egyre többen állnak az alkotó és a pénzeszsák közé: kritikus, műtörténész, esztéta, esztétika-szociológus, teoretikus, a teoretikusok szociológusa, a sajtókutatás lélektanát kutatók szociológusai, mindezek doktorandusai, kuratóriumai, mind-mind meg akarnak élni abból, hogy: *mások csinálnak valamit*; az egyik pénzt, a másik "szellemi terméket". Régen bezzeg nem kutattak, hanem frappánsan tudták megfogalmazni ezt az ügyet: *Aki tud, alkot. Aki nem tud, tanít.* (És: kutat.)

Van szép, vigasztaló kijelentés is sok: "nem az tesz szolgává, ha az ember megteszi azt, amiért megfizetik". "Valamit valamiért". Például, vágjon legalább illedelmes arcot, ha a filmes azért vesz föl pénzt, hogy nagy, igaz, és szép dolgokról meséljen. Nem erkölcsösebb, nem "függetlenebb", ha a kikövetelt vagy kisíráncozott pénzt ellenszolgáltatás nélkül teszi zsebre; mert nem független, hanem ahogy Shelley írta: "Rabszolga minden lélek, amelyik a gonoszat szolgálja" ... még ha függetlenül is, "el-vei fenntartásával", durcásan, házsártosan szolgál, sem jobb, mintha cinikus lendülettel, vagy telipofájú azonosulással teszi.

Végül is a nagyok valahogy mindig megoldották a maguk számára az ilyen kérdéseket, Arisztophánestól Balzacig és Tinódi Lantos Sebestyéntől Ilyés Gyuláig... és még többen a kicsik — "a történelem kínálta keretek között"...

Folytathatnám akármeddig, nem tudnám megnyugtató hangütéssel lezárni ezt a témát...

SZÁNTAI JÁNOS

*Hencián és Boncián,
avagy
egy világégető szerelem
története*

Bevezetés

Volt egyszer Ó, Hencián:
hencidai helyre lány.
Aztán meg Ó, Boncián:
boncidai bonviván.

Laktak pedig Ók miként
azt éppen elmondám,
Hencidán és Boncián,
avagy
túl az Óperencián.

Bonyodalom

Éltek Ók ott, elégedtek
a világ két köldökén,
de jött, lőtt és győzött Ámor:
csínyre mindig kész legény.

Belepte Őket a mámor.

Megesett, hogy Hencián,
a hencidai helyre lány
mindhalálig szerelemmel
megszerette Bonciánt.

No mármost, ez még talán
nem nagy ügy, szeszély csupán:

de az történt, hogy Boncián,
a boncidai bonviván
is rabja lett a szerelemnek,
s hagyva csapot és dioánt,
papot, kártyát, kisispánt,
megkívánta szenvedéllyel
azt a helyre Henciánt.

Tetőpont

Felkapta őket a mámor.

Puha szél szárnyára keltek,
magas égbe emelkedtek,
felhőként ott egybekeltek,
Henc és Bonc, cián s cián,
eső gyanánt aláestek,
át az Óperencián:
tavakba és patakokba,
tengerekbe, folyamokba.

S teremtőm, te, láss csodát!
Beléjük haltak a halak,
először a kis fajták:

lfekek, észtek, tótok,
csehek, lappok, ótók,
magyarok, románok,
dánok, jugoszlávok...

Pusztult megannyi kis világ.

Miután a kis halak
szerelembe haltanak,
jött megannyi nagy falat:

franciák és germánok,
oroszok és oszmánok,
brit, spanyol és kínai,
afri- s amerikai...

Égett végül a nagyvilág.

Befejezés

Hencián és Boncián
az apostolok lován
ültek lakodalmat.

De mi történt odahaza,
szerelmesek otthonában,
Hencidán és Boncián?
A világ két köldöke közt
Hencidától Boncidáig
folyt a ser, a bor s cián.
Túl, át
az Óperencián.

Ó, édes

Ó édes közvetlen
föld hányszor
csipkedtek
és
döföltek
téged
bujá filozófusok
fecsegő

ujjai

, a tudomány egyetlen hüvelykje
hányszor
kavarta fel
szépséged, hányszor
ültettek csenevész térdeikre
a vallások
préselve és

gyomrozva belőled
istenek születését
(ám

hűen

páratlan nyoszolyáján
heverő ritmikus
szeretődöz
a halálhoz

csupán a tavaszt adtad

válaszul

kezükbé)

BÁLINT TIBOR

Megszállottak

Napok óta füllesztő melegtől szenvedett a város, és ők ketten is a műszaki szobában, noha ennek a kertre nyíltak az ablakai. Uz Ákos, a tévérendező és dramaturg otthonosan nyújtózott a heverőn, hiszen az ő lakása volt ez, Nahum Jakab, a rendező, türelmetlenül járt fel-alá mellette. A levegőtleniség ellenére mindketten mohón szívták cigarettájukat, és a hamutartóban már félmaréknyi csikk fehérlett, a félig leengedett redőny lécei között beáradó fény pedig hasábokra vágta a szivarfüstöt, amelyekben milliónyi muslicaként szálltak a porszemek.

— Ki kell találnunk valamit, amíg meg nem bűdösödünk a tétlenségtől — mondta Uz, és megvakarta a meztelen bőrén tenyésző vörös szőröcsomót; Nahum egy pillantást vetett a terem homályosabb részében pislogó készülékekre, amelyek zöld meg piros szemekkel kacsintgattak egymásra, megint szippantott kapadohány szagát árasztó, olcsó cigarettájából, és csak utána válaszolt:

— Mi a fityfenét találunk ki, miután már vagy nyolc filmünk rozsdásodik dobozostul a kazettákban?... Semmi kedvem a fölösleges munkához, főként ebben a dögmeglegben...

— Ne mind sopánkodj! — legyintett a rendező. — Emlékszel, milyen sikerünk volt a *Kabáttolvajjal*?... Letették a felöltőt a sétatéri pad támlájára, még egy köteg hamispénzt is dugtunk a zsebébe, hogy előkandikáljon, aztán a távolabbi bokrok mögött vártuk a húzást... Végül jött is a mi emberünk, egyem a szívét, és te rögtön a válladra emelted a készüléket...

Az operatőr elmosolyodott:

— Most is látom, ahogy az ürge jobbra-balra tekint, még nem mer rávetődni a holmira; előbb megtesz jónéhány lépést a sétatányon, aztán visszafordul; megint aggódón szétnéz, utána azonban gyorsan csap le a csalira, mint sólyom a nyuszira, és iszkiri!... Mi meg bevágtuk magunkat a kocsiba, és követtük, amíg be nem fordult a Kétvízközt egy sikátorba... Ekkor kiugorva elcsiptem, miközben te tovább filmeztél a jelenetet... Jól láttad, hogy a holmit nem veszem el a csórótól, sőt azt is elárultam neki, hogy nincs miért búsulnia, hiszen a pénz hamis, ő azonban mégis sírva fakadt, mert már gazdagnak képzelte magát...

Nahum még mindig kételkedett:

— Nem mondom, hogy paccerek vagyunk a szakmában; épp elég elismerést kaptunk a múltban, de most a hatalom bemondta a zárórát, és levette rólunk a kezét...

— Ezt hogyan érted? — kérdezte Uz, fektében.

— A dolog egyszerű! — mondta Nahum. — Mert senki sem bolond az ellenségét támogatni, és az újkommunisták megtanulták a leckét; ma már jól tudják, hogy a művészet csakis ellenzéki lehet, nos, ha így van — gondolják —, akkor süljünk meg a saját zsírunkban... Már ott tartunk, hogy a primadonna krémes süti eladásra, a díszletező asztalosok pedig koporsókat készítenek rendelésre...

Indulatában még mindig ő beszélt:

— Ceaușescu meg volt győződve, hogy az irodalom, a zene, a festészet meg a szobrászat képezik azokat az agyaglábakat, amelyeken a hatalom nyugszik; mikor aztán

rádöbrent, hogy a befektetésből több a kár, mint a haszon, tőlünk is megvonta a támogatást, sőt a népet is reánk uszította, az "ingyenélőkre"...

A rendező most idegesen fölkel a díványról.

— A NÉP! — kiáltotta. — Ki az a NÉP, mi az a NÉP?! — kidülledt szeme szivárványos üveggolyóként fénylett. — Mikor ezt hallom, még a májam is elfordul bennem!... Talán a népbíró is hozzá tartozik, aki börtönbe meg bitóra juttatta a maga három és fél elemijével az ártatlanokat, s a hóhér szintén?...

Köhögés fogta el, arca kivörösödött:

— Nos, én erről az *istenadta* népről akarok közelebből filmet csinálni, és van is hozzá egy ötletem!...

Az operatőr zavart lett.

— Eredj a fenébe! — szolt végül mosolyogva. — Mikor az ember már bedobná a törülközőt, mindig kitalálsz valami örültséget!... Teljesen elment az eszed!

De Ákoson rajta volt az ördög sarkantyúja.

— Épp ellenkezőleg, most jött meg! — szavalta boldogan. — És e játék bölcséleti kérdése az, hogy miért szenved a szegény ártatlan, és miért él jól a bűnös gazdag!... Másrészt az a legfontosabb számomra, hogy a "nép", vagyis az utca embere hajlandó-e mozdulattal is segíteni a szenvedőt!...

Nahum mit felelhetett erre?

— No, és milyen szöveget írtál? — kérdezte tétován; de a rendező tovább lelkendezte:

— Ezúttal nem én írtam, hanem a profétákra bízom a dialógusokat, ők jobban értenek hozzá!... Én csupán stilizáltam egy kissé ennek az istenfélő és mégis vergődő embernek a fölfakadásait, aki cseréppel vakarja fekélyektől borított testét!...

Most egészen elragadta a hév:

— És képzelj el hozzá Mikeás Lalát, ezt a Toldit, amint megbilincselve, csupavér felsőtesttel kilép a térre, hogy elbődülve segítségért könyörögjön a járóelőknél!... Még van két antianyagom hozzá, Elifáz és a bolond: majd meglátod, mi a céloom velük!...

Az íróasztalról kéziratcsomót kapott fel, és odanyújtotta az operatőrnek; Nahum olvasni kezdte, kezében remegett a kéziratcsomó, szeme lassan kifényesedett:

— Remek! — mondta végül, és magához ölelte a barátját, akivel már évek óta együtt dolgoztak.

Több próbát tartottak; Mikeás rajongott a szerepéért, érezte, hogy reá van szabva, de szorongott is, hiszen más a színpad és más az utca, ahol sosem lehet tudni, hogy hogyan viselkedik a tömeg a következő pillanatban, tehát rá kell készülni a rögtönzött szerepre; Mikeás mellett az öreg Ebe Jóska, *Elifáz* és Gubancz, a *bolond* szerepelt; a hitvitázónak csupán arasznyi szövege volt, annál érzékenyebb mérlegelést kívánt a bolond belépése, aki a játék megoldását adta. Gubancz kicsi szerepet kapott a színházban, de azokat becsülettel megcsinálta.

Egy óvári mellékutcából hajtottak ki a mikrobusszal a főtérre. Naum vezetett, mellette a rendező ült, mögöttük pedig Mikeás, Gubancz, a *bolond* és a *témáni Elifáz*, a sanyarú sorsú Jób ostorozója. A véres mellű Góliát megbilincselve szállt ki, átimbolygott a téren zsákvázon nadragijában, utána megállt egy épület előtt, és szenvedőn följajdult:

— Segítsetek, jó emberek!... Krisztus öt sebére esküszöm, hogy ártatlan vagyok!... Négy kisgyerelem pedig éhesen tátogatja a száját, mint négy verébfióka, és összetett kézzel könyörög: *mentsétek meg a mi drága édesapánkat!*... Szemüket kimarja a könny, és nincs megnyugvásuk sem éjjel, sem nappal!... Könyörüljetek hát rajtam és oldjátok meg a kötelékeimet, hadd legyek én is szabad!...

Mélyre csüngette a fejét, úgy folytatta:

— Ha visszaemlékszem, mindjárt fölhaborodom, és reszketés fogja el a testemet!... Mi az oka, hogy a gonoszok vénséget érnek, sőt meg is gyarapodnak?... Fejdedényei tejjel vannak tele, csontjainak velője nedvességtől árad!... Higgyétek el nekem, barátaim, hogy csupán azért vertek bilincsbe, mert a meggazdagodott főemberek ellen tátottam fel a számat!... Mert gondoljátok csak el: az ő házuk békességes a félelemtől, teljes boldogságban halnak meg, még a sír fölött is élnek, miközben mi éhezünk és munka nélkül tengődünk!...

És beszélt, beszélt, váltakozó mozdulatok közben, néha még bele is zokogott a szövegébe, a nép pedig gyűlt, egyre gyűlt, és a színész látta a járdán sodródó embereket, a röhögő, füttyölő suhancokat, és a tömegben ricsajgó csöcseléket. Egyik sípolt, a másik kandúr módján vernyákol, vagy lublublolt, mint a pulykakakas; egy idő után nagyobb csoport verődött össze előtte, és biztatni kezdte, mint a bolondot:

— Igazad van!

— Hurrá!...

— Ne hagyj abba!

— Zengjed csak, zengjed!

— Jól mondod: azok ott fenn százmilliókat vágnak zsebre, nekünk pedig maholnap kenyérre sem telik!

A színész kis szünetet tartott, hosszan nézte a ricsajgókat, aztán újra fölsóhajtott:

— Ha igazam van, oldjátok meg a bilincsemet!... Csak egy kattintás, és már szabad vagyok!

Ekkor csend lett; egyik lázadó a másikat toltá előre a tekintetével, de senki sem mozdult. Ehelyett valamennyien ismét kiáltozni

kezdték, nagyon élvezték a megszökött félnótást.

— Gyerünk, folytasd, a kiskésit!... Szúrd tükön a heréket, intsél be nekik egy nagyot, túrd le feljüket a nadrágodat!...

— Kik azok, akiknek a fejődényei tejjel vannak tele, és még a haláluk után is boldogok?!

— És kik ama nagyságok, ama bolondok, akik a bölcsességet és az erkölcsi tanítást megutálják?!...

— Hol trónolnak a kiskirályok, és hogyan vezetik félre a népet?!... Mivel ámítanak bennünket?!...

Most az úttesten át, a templom felől, magas, rövidre nyírt szakállú, idős férfi közeledett, *Elifáz*; egyszerű városi öltözékben volt, fekete nyakkendőt kötött, feje búbján égszín-kék sábeszdekli kuporgott. Utat vágott magának a báméskodók között, s megállt a siránkozó előtt, hogy a szövege szerint hergelje Jóbót.

— Kif' ts csak, kiálts! — szólt mély hangon, szinte fenyegetően. — De van-é, aki feljelen neked?... A szentek közül melyikhez fordulsz?... Úgy dorgállak meg ezúttal, miként a témáni Elifáz pirított rá szenvedő barátjára!... Mert a bolondot bosszúság öli meg, az együgyűt pedig a buzgósága veszejt el!... Ha tiszta és becsületes vagy, mint mondád, tüstént fölserken érted az Isten, mert ki az, aki szerint elveszett ártatlanul, és hol töröltetek az ő bűnei?!...

A megbilincselte keserűen bólogatott:

— Ha most hallgatnom kellene, kiműlnék! — nyögte. — De meg tudom én mutatni neked ama palotákat, amelyekben a módosak laknak bőségben, aranytól, ezüsttől gazdagon, de magamban így szólok: még gondolatban se átkozd őket, mert az égi madár is elviszi a szót, és bevádolja a te beszédedet; azonban én is az ők nyomorúságán nevetek majd, ha eljő az idő, mert a gonoszoknak pártossága megöli őket!...

Az átoktól *Elifáz* hátralépett, megbotránkozva maga elé tolta a tenyerét, és felkiáltott:

— Merre ragad a szíved, és merre pillantanak a te szemeid, hogy ilyen szavakat eresztess ki a szádon?!

A színész ekkor magasra lendítette megbilincselte kezét, mint aki őrjöng az újabb támadástól:

— Ne bántsatok, hiszen jól tudom a ti gondolataitokat és hamisságotokat, amelyekkel méltatlankodtok ellenem!... Mert ti a hazugság mesterei vagytok, és haszontalan orvosok, akik a hatalmasokat véditek!...

Elifáznak még lett volna egy-két mondata, de a látványosságokra éhes utcanépe megragadta és félresodorta, mert valami újdonságra vágyakozott. A rendező, aki ott suhant el néha a színész előtt, most jelt adott, hogy vonuljon odébb, a másik útkereszteződéshez, és Mikeás úgy is tett; de a randalírozók követték őt, hogy csúfolják és további kérdéseket tegyenek fel a *bolondnak*, mint a gúnyolódók a keresztfán függő Krisztusnak. Mikor ismét fölzengett a panaszló hangja, magas, fehérszakállú ortodox pópa állt meg a közelében, mert a Megváltó nevét hallotta említeni; egy percig hallgatózott, aztán elmosolyodva legyintett, hogy zagyva beszéd ez, egy kukkot sem ért belőle, s odább libbentette kissé fakulnak tűnő reverendáját.

Rimánkodás közben a színész Mikeás idős házaspárra kezdett figyelni, s már az is meglátta őt, a kiáltozó, vérző testű embert; a

nő fején akkora kalap díszelgett, mint egy napernyő, s bár a hatvanon felül volt, rövidszöknyát viselt, lábaszárán, a kásásan fehér bőr alól kék gyertyaként sejtettek elő a visszerek; a nála idősebb férfi cserkész nadrágot vett fel, bajuszos arcára széleskarimájú kalap vetett árnyékot; kisujjukat egymáséiba akasztva lépdeltek, mint a jegyesek; mikor a bilincs is megcsillant előttük, a férj aggódón belékarolt a nejébe, és sietve félrehúzta őt a járda szélére.

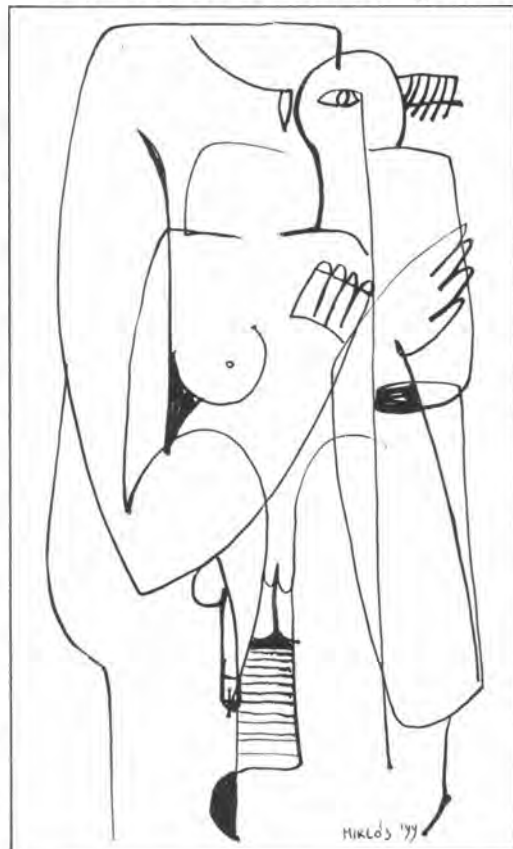
— Gyere, drágám, mert ez vagy bolond, vagy szökött feyenc! — mondta buzgón. — Az ilyen tanácsos elkerülni! — tette hozzá; az asszony azonban a nő kíváncsisága szerint szerette volna még egy kevés ideig nézni a számára borzongatóan különös embert, aki egy pillanatra a romantikus regények hőseit idézte eléje, és miközben a férfi vonszolta, vissza-visszapillantott a válla fölött.

— Álljon meg, ne rángasson! — szólt rá végül ingerülten, és a szemé nagyra tágult. — Hátha valóban ártatlan a szerencsétlen, és senki sem hajlandó segíteni rajta!...

De a férfi, amilyen ijedt volt, olyan határozott:

— Ugyan mit beszél, édes!... Manapság már senkit sem vernek vasra ok nélkül, higgye el!...

És húzta tovább az élettársát, míg ki nem

vergődtek a tömegből, Mikeás pedig még elszántabban ordította:

— Essék meg a szívetek rajtam, testvéreim!... Gondoljatok éhező kicsinyeimre, akik sírnak-rínak az apjuk után!... Gondoljatok kisírt szemű asszonyomra, aki hazavár engem, az egyetlen kenyérkeresőt... Esküszöm, hogy ártatlan vagyok, az életemre esküszöm, és ennyi panasz, ennyi fájdalom közepében talán még a kövek is meglágyulnának... Lépjetek hát közelebb, és oldjátok meg a kötelékeimet, mert egyetlen mozdulaton múlik az én szomorú sorsom, testvéreim!...

A színész szövegének itt volt a vége, de ezúttal sem mozdult senki, de Gubancz, a *bolond*, már rákészült a belépésére. Papírral teletömött hatalmas műanyag zsákjait letette a járdaszélre, és a félnótások módján tekin-

tett szét az összesereglett tömegben. Borostája olyan volt, mint a rozsdás drót, tisztátalan gyereksapkát húzott a fejére, s az alól pislogott elő; a hőség ellenére hátán fölfakadt télikabát volt, amelynek derekát piros női övvel kötötte át, vásott otromba bakancsa ki volt fűzve. Mindjárt azzal kezdte, hogy kukorékolt egyet, hadd lássa a népség, hányadán áll vele, aztán sietve kezdte szétzavarni a provokáló báméskodókat:

— Hess innen a francba, sok ingyenelő tekerő, sok tehetetlen buzi, aki csak csúfolkodni tud egy ártatlan, becsületes emberrel! — mondta fenyegetően. — Menjete az anyátokba, amíg seggbe nem rúglak benneteket! Mars!...

És már a bilincsen volt a keze, amikor felhangzott közelről a rendőrautó szirénája; a járőr azzal riasztotta a políciát, hogy a főtér környékét eltorlaszolták a gyalogjárók, mert valakik egy elszabadult bolondot filmeznek, és az operatőrnek hárman is segítkeznek; bizonyára azok is dilisek, és nincs kizárva, hogy ők szervezték meg ezt a cirkuszt, hogy kiszabadított társuk a rendszer ellen lázítson, és uszító szavakkal kiabálja tele a várost!...

A rendőrök hamarosan meg is jelentek egy zárt mikrobusszal, s a helyzetet fölmérve nem is igazolták a szereplőket, hanem belökték egyenként a kocsiba a felszerelésekkel együtt. Alighogy kikanyarogtak a belvárosból, a rendező hangosan fölnevetett, Nahum pedig megbotránkozva pillantott rá:

— Mi röhögni való van ezen, könyörgöm?

De a rendező még mindig mulatott:

— Alássan jelentem, hogy a zöldfedelűbe visznek, nem a rendőrségre!

Az operatőr azonban még mindig bosszús volt:

— No és?... Az olyan angyali hely?...

— Hát persze! — bölintott Uz Ákos. — Hiszen Világi Lajos igazgató-főorvos barátom, és még le is tolja a zsarukat, nemhogy engedné elvenni tőlünk a felvevőgépet!

Nahum, ujjait egymásba fonva, most már megenyhülten hajolt előre a széken, Gubancz a fölvett szerep szerint hülyén mosolygott, egyedül Mikeás, a szenvedő-vergődő *Jób* nézett maga elé komoran, nem is hallotta a rendező szavait. Végül megszólalt:

— Ti csak marhaskodjatok, gyerekek, csak marhaskodjatok!... Nekem azonban főpróbám van holnap *Az ember tragédiájában*, és ha most visszatartanak, abból botrány lesz!...

De Uz Ákost most semmi sem billentette ki, valóban marha jókedve volt, hiszen a felvétel kiválóan sikerült, jobban, mintsem remélte, s azt is tudta, hogy egy óra múlva mind az öten hazatérnek. Így hát kesergés helyett fölállt, és széles mozdulatokkal mondta a csüggedt Ádám szövegét, mint egy szavalatot:

Uram! rettentő látások gyötörtek,

És nem tudom, mi bennük a való.

Oh! mondd, oh! mondd, minő sors vár reám:

Van-é jutalma a nemes kebelnek,

Melyet kigúnyol vérhullásáért

A kislelkű tömeg?...

És azok ott elől, a vezetőfülkében, hallván a hatalmas luciferi kacagást, a bizonyosság mosolyával néztek össze, és a tekintetük ezt fejezte ki:

— Ezek eszefordult emberek, kár is lett volna a rendőrségre cipelni őket!

SERÉNY MÚMIA 178

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince 2001

TÉREY JÁNOS

Ludovika levele Paulushoz

Feltörve céges aknazárat,
Elcsenvén forráskódokat —
Én postázok úfrust magának,
Legyek mátrixban boldogabb.
Hálón belül szellős a távlat,
Mégsem csábít kalózkodás
Mézesmazgaja, rombolás.
Átütne merített papíron
Nyomorúságom vízjele,
Gyorsító nem segítene,
Drótposta sem csitítja kínom...
Kedves barátom, azt hiszem,
Ritkán megy át a Nagy Vizen;
Pesten sincs alkalmas agóra,
Nem vonzanak örömtanyák,
Ahol föllehetném magát,
S kihothatnám megint a hóra.
Lenéz budai etikát,
Tudom, zsigerileg taszítja
Középosztályos belvilág:
Mért futna óvó karjaimba?

Hallgat. Mért gyúlt ki fárosza,
Mézbe mártott, kóser kalácsom
Nem lesz nagy évad záloga?
Miért kell emléket gyaláznom?
Chanukka és komoly karácsony
Barangolnának kézbe' kéz...
Marad szeptember hógutája,
Záróánysejtek egymásutánja,
Nagy tablóból csekélyke rész.

EGYÉJSZAKA!... Miért e kordon,
Hogyha teremne ezeregy?
Keszeg nőkkel roppant rekordon
Javítasz, rontasz eleget.
Nem elégszem meg békejobbal,
Kutatlak, gyülevesz alak
S ambróziás vasárnapokkal
Nem számolok, míg néma vagy.
Szelvédett fészkekből kiléptem,
Leltem nálad elég hitet,
Elhagytam hát enyéimet:

Pompáztál vőlegényi fényben...
Hogy sarkaiból belvilág
Kifordulhasson, vess te sorsot,
Aljas arkhimédészi pontot
Mutass, szürcsölvén recinád.
Igenis folytatást kívánád
Az első éjszaka jogán,
Jogorvoslat könnyíti álmod,
Felejtess hivatali jármót,
Szélesre tárod kalodám.
Kedvemre volna szeretődösi,
Adott esetben kergetőzni
— Éjek jobb és bal latra: szesz —,
Befolyásoltság állapotja,
Comme il faut úrhölgy áll a sorba,
S az ész a hús ribanca lesz.
Úgynevezett lelkecske rezdül,
Sóvárgás prizmáján keresztül
Másként szemlélek balfogást,
One-night-stand-vétek, Istenátka;
Lásd jobb feled menyasszonyát...
Ha rendelőmnek pamlagára
Telepszik főbiás beteg
— Serkenti Prozac és Xanax is —,
Álproblémáiról fecseg,
S én: küszködöm. Ez hát a praxis...
Rontás a terapeután:
Szorgalmatos vagyok, törődő,
Akárcsak Isten lassan őrlő
Malmában szép molnárléány,
Ocsú óre. Megérdemeltem.
Akárhány kalászt szakítasz,
Nem várhat fönti caritas —
Elegendő az én kegyelmem.
Végzem! Viselkedj csődörül,
Egészben tart a töredék hit,
Birtokolj mértéken fölül,
Ízem és valóm gyökeréig.

Paulus cavatinája

Töprengvén a rögválón,
Köszöntelek, Fönnvalóm,
Nálamnál nagyobb vadász!
Nagyvadak járta csapás,
Gyöngyházzsürke horizont
Tündöklete: doni front;
Mirtuszok helyett üszök,
S én: betörni készülök.
Karpovkánál dús mezők,
Mintha Damaszkusz előtt —
Abszolváltam félutam,
Biztosan beérsz, Uram,
Déli epilepszia,
Fényed megtelepszik a
Szemhéj páncélja mögött.
"Följebbvalód püföled,
Elszabadult vasököl.
SAUL, MIÉRT ÜLDÖZÖL?"

Részletek a PAULUS című
verses regényből

NYÍRFALVI KÁROLY

fohász

én nem űzlek el otthonomból ó uram
de templomba sem járok
csak épp adj egyértelmű jelet
hogy értelek és megszólítsalak

a többieket hadd felejtsem el
s ne szóljon közbe senki
e késpengén táncoló
kínban kiszenvedett párbeszédbe

az én házam a te várad
fegyverek és kereszték nélkül
némajelek a falon és szavak
a mozdulatokban

egyedül vagyok a faházban
egyedül szólok hozzád
én itt vagyok
de te hol bujkálsz ó uram...?

az ajtó nyitva
vacsorát készítek éppen
terítsek két személyre?...

szerda: szerencsenap

kinn vagyok
a kerítésen túl
és nem érdekel
ami bent történt

a napsütésre gondolok
gyerekekre és asszonyra
édességre és finom italokra
neked min jár az eszed?

akció

a fészerbe megyek
ásót fogok
mély gödröt ások

toll a kezemben
szabályos cetlire írok
a gödörbe teszem

elvetem a gondolatot
ráhordom a földet
meglocsolom

amikor írom...

őszelő ősz
őszutó télelő tél
télutó tavaszelő
tavasz
tavaszutó nyárelő
nyár nyárutó őszelő

ahol

azon a rövid szakaszon
nehezen jutsz át
mindig arra jön egy kocsi

piros a lámpa mindig
ha épp ott állok
és hozzád beszélek

részlet

kis klubokra gondolok
kevés nézőre
egy szobára a
színpadon
egyetlen emberre
beszél és felolvas
ennyi

a négy évszak

tányértavas
pohárnyár
villaőszt
késtél

DEMÉNY PÉTER

A krumplileves alkonya

A város olyan volt, akár egy fáradt, elgyötört asszony; az utcák, a parkok, a terek, a félig rombadőlt házak, a foszlott kövezet: minden arra utalt, hogy Európa egyik legszegényebb országában járunk, amelyben talán a világ legboldogtalanabb emberei laknak. Bármennyire ellentmondásos ez a kijelentés, mégis igaz: ezek az emberek nem voltak mindig boldogtalanok: ettek, ittak, aludtak, ölték, öleltek, tették, ami kell; de a hirtelen jött felszabadulás s az aljasul közelgő infláció minden álmukkal leszámolt; most is tették, amit tenniük kellett, de már korántsem olyan meggyőződéssel, mint tizenkét évvel ezelőtt, a felszabadulás mámoros hajnalán; már régen nem éltek, már régen vegetáltak csupán; és boldogtalanságukért, mint az ember általában, bárhol is éljen a világon, a politikusokat, az idegeneket, a világot és Istent vádolták súlyos szavakkal.

Nos, történetünk egyik hőse egy olyan lány, aki immár öt éve igyekszik azon, hogy élete alakulásáért senkit ne vádoljon; hat évvel ezelőtt minden gondolata az öngyilkosság körül forgott; csak azért nem lett öngyilkos mégsem, mert nem tudta eldönteni, milyen módszerrel végezzen magával; s egyik este, midőn ismét azon töprengett, vajon az ereit kellene felvágnia, vagy egy marék altatóval vessen véget ennek a huszonnégy éve tartó örültségnek, meghallotta, amint a szemben lakó szomszédasszony, aki annak ellenére, hogy férje minden este kegyetlenül elverte, a hajánál fogva húzta végig a lakásban, és közben azt üvöltözte, a főnökömnek az anyja picája, érted?! és olyanokat rúgott a szerencsétlen nőbe, hogy Natasa még a bordák reccsenését is hallani vélte; szóval ez az asszony, aki mindennek ellenére mégsem gondolt soha az öngyilkosságra, mindennap iskolába vitte kislányát, aztán hazajött, főzött, mosott, takarított, mosogatott, hogy férje este ismét megverhesse, és egy tiszta lakásban tehesse ezt meg, laktató ebéd után; ez az asszony tehát valamelyik nap, mint annyiszor, ismét a piacra indult, és a lépcsőn Natasa másik szomszédasszonyával találkozott, egy lompos, de csöndes házasságban élő és magát nyilván boldognak nevező asszonysággal, aki azt kérdezte tőle leereszkedő kedvességgel, mondja csak, angyalom, mit kell tenni a krumplilevesbe; Natasa szinte megdermedt, azt hitte, most kitör a botrány, a lompos hölgy egy decemberi éjszaka kellős közepén, mikor a férj a legjobban verte az asszonyt, becsöngetett a lakásba, és arra kérte a férfit, ha már mindenképpen verni akarja ezt a senkit, aki még elválni se képes, akkor tegye, neki semmi kifogása ellene, mindig megvetette az akaratgyenge embereket, de legalább csöndben verje, a kutyaúrstenit, és a férj annyira meglepődött a zsíros

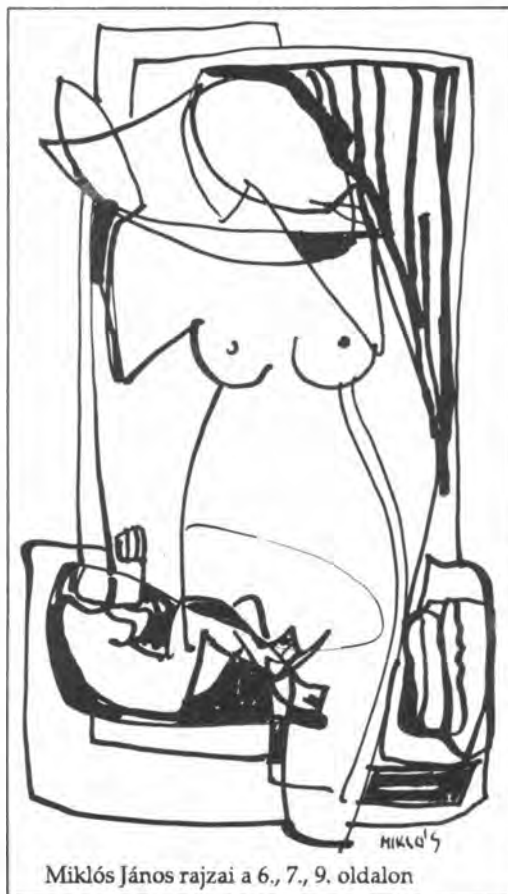
hajú felelősségre vonástól, hogy elengedte a felesége haját, koppant a kövezet, ám a látszólag félholt asszonyka úgy ugrott föl a betonról, mint a tigris, és úgy rontott neki erélyes szomszédjának, mint egy egész megvadult állatkert, bögött, ütött, fújtatott, harapott és karmolt, a lompos asszonyság meg, bár háromszor akkora volt, semmit nem tudott tenni ez ellen az elkeseredett roham ellen, maga elé tartotta a karját, segítségért kiáltozott, és majdnem legurult a lépcsőn, hogy végül a nagy nehezen magához térő férjnek kellett közbelépnie, jól van, jól van, motyogta meglepő csöndesen, odalépett a feleségéhez, és életében talán először megsimogatta a haját. Erre a jelenetre emlékezett Natasa azon a reggelen, amikor az impertinens, de kitartóan mosdatlan asszonyság a krumplileves felől érdeklődött az agresszív férj feleségénél; visszafojtott lélegzettel várta a választ, és meglepően nyugtalan lett, mi lesz, ha ezek ismét összeverekednek, gondolta magában, de a felelet nagyon higgadt volt, megfontolt, kiegyensúlyozott, kellemes hang hallatszott, Natasa, aki csak azon a decemberi estén, ordítózás közben hallotta a fiatalasszony hangját, egészen meglepődött, és a következő pillanatban már nevetett is, hát tetszik tudni, mondta a lány, és okosnak is tűnt ez a hang, nagyon okosnak és

mába.

Ettől a pillanattól minden energiáját arra fordította, hogy minél mélyebbre jusson el magában; mikor nem tudott magával foglalkozni, akkor pihent, kikapcsolt, szinte vegetált; de ha végre ismét egyedül maradt, újult erővel kezdett ásni; ásott, csak ásott rendületlenül, nem ijedt meg a csákányozástól sem, és szinte érezte, ahogy egyre kevesebb a kavics, a papírcsapat, a hullongó műanyag, a kutyaszar és a homok, egyre nagyobb a tér, amelyben berendezkedhet, és a fáradhatatlanul érkező hulladékot most már magabiztosan, ösztönösen, könnyedén elrendezi.

A dolog persze nem volt ilyen egyszerű, semmi sem volt ilyen egyszerű. De az eredmény tekintetében nem lehettek kétségei; s mikor Imre először nevezte kiegyensúlyozottnak, csak azért lepődött meg, mert tudta, mit kell ezért a kiegyensúlyozottságért tennie; s tudatalattijában talán már akkor érezte, mennyire meggyötörheti egy újabb bizonytalanság; az egyre csepegő víztől a szemét meglágyul s úgy bűzlik, mint valami pócegdör; a homok pedig sárrá áll össze, és csak húzza, húzza lefelé.

Ehhez, hogy sokáig legyen kiegyensúlyozott, sokáig keltse (mások és önmaga előtt is) azt a látszatot, hogy ő valahonnan éppen annyi energiát képes biztosítani magának, amennyit a különböző fájdalmak naponta elvesznek tőle, a barátok is hozzájárultak; mert amikor befejezte a lapátolást, számára is meglepő könnyedséggel fordult az emberekhez; most már nemcsak egyedül érezte jól magát, sőt, vágyott a társaságra, bár persze nem irtózott a magánytól úgy, mint azelőtt. És ahogy az emberek felé fordult, többen úgy tettek, mintha szeretnék, és ő bedőlt ennek a szeretetnek, hiszen semmire sem volt inkább szüksége, mint hogy úgy érezze, szeretik; annál keservesebb volt aztán, mikor később kiderült, egyik akkori barátja sem szerette igazán: nem őt szerették, mindeztől, csak azt a részét, amelyet kiegyensúlyozottnak hittek; ahogy ő azzal csapta be magát, hogy ezek az emberek komolyan ragaszkodnak hozzá, úgy akkori barátai azzal csapták be magukat, hogy csak ez a kiegyensúlyozott, mindent mérlegre tevő s mindent könnyen elintéző Natasa létezik; és amikor egy bulin (még egyetemista volt), a mozdulatok összhangjából vagy inkább összhangtalanságából, a gesztusok furcsaságaiból rájött, hogy mindez nem igaz, és seprűvel a kezében kergette el "barátait", s közben azt üvöltötte, a krumplilevesbe krumplit tegyetek, ti dögök, annyira magára maradt, hogy az összemorzált, cipőnyomoktól fénylő, le-sörözött-borozott-pálinkázott padlónak azt mondta, de hol van annyi krumpli, és majdnem ismét a gyógyszerekért indult, hogy végleg befejezze ezt az egész hülyeséget; aztán elhajtotta a seprűt, és elhatározta, minden hülyéért nem lesz öngyilkos, tisztára kár beléjük, és különben is, nem lehet úgy élni, hogy az ember folyton öngyilkos legyen.

Miklós János rajzai a 6., 7., 9. oldalon

szinte vidámnak, ami a szívének jólesik, de a krumpli nem maradhat ki belőle.

Akkorát nevetett, hogy percek múlva is alig tudott leállni: annyira jólesett ez a fáradt, fanyar, kiérlelt humor, és arra gondolt, ha ennek az asszonykának, akinek már szét kellett volna menjen az agya, ilyen fantasztikus ereje van, akkor én mit nyafogok; pillanatok alatt elfelejtette előbbi gondolatait, elfelejtette a borotvát és a nyugtatókat, felöltözött, és elment a kocsi-

PÁLL ZITA

Inverzió, averzió. Perverzió?

(OJD költészete, recepciójának tükrében¹)

OJD. Orbán János Dénes² (a továbbiakban OJD) harmadik verseskötetének fogadtatása immár végérvényesítette a fiatal erdélyi költőnek a magyarországi irodalmi kánonba való belépését. Számtalan erdélyi és magyarországi irodalmi folyóiratbeli közlése mellett ezidáig négy lírakötete látott napvilágot: a *Hümeriáda* (Előretolt Helyőrség — Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1995), *A találkozás elkerülhetetlen* (Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1996), *Hivatalnok-líra* (Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1999), valamint a gyűjteményes *Párbaj a Grand Hotelben* (Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2000), prózaköte- te már Magyarországon jelent meg (Vajda Albert csütörtököt mond, Jelenkor, 2000).

"Kívülről". Azáltal, hogy sokat publikál, és a kritika is (viszonylag) intenzíven foglalkozik vele, főként Magyarországon, megtörtént/-ik(?) költészetének kanonizációja, és prózakötetének egyik rangos és divatos anyaországi kiadónál való megjelenése ugyancsak annak bizonyítékaként értelmezhető, hogy erdélyi létére immár ő maga is bizonyos értelemben divatos jelenséggé vált a centrum irodalmi életében [melyhez képest definiálódik az erdélyi magyar irodalom periferikusként⁽³⁾]. Nem áll szándékomban e kötetek szétszalázása (ez külön tanulmány(oka)t érdemelne), mivel ennek a dolgozatnak elsődleges célja OJD kanonizálódási folyamatának tettenérése. Inkább a kötetekről szóló (meta-)metadiskurzusra figyelek, ezért ennek a lírának csak néhány jelenségére térek majd ki. Megjegyzendő, hogy sokan/sokat írtak róla, de ezek inkább összehasonlító-elemző jellegű írások, melyek megpróbálják elhelyezni OJD líráját az aktuális magyar irodalmi térképen; tudomásom szerint eddig sem Magyarországon, sem Erdélyben nem jelent meg OJD költészetéről építő jellegű negatív kritika⁴. És nem biztos, hogy ez jó... [vö. "az erős mű definíciója az lehetne: ahol az analízis megérzi gyengeségét. (Ettől persze az analízis még lehet erős mű. Sőt, csak ettől lehet az?)"⁶]

"Belülről" I. Meglepő(?) módon Erdélyben sokkal gyengébbnek nevezhető az OJD-recepció, mint az anyaországban. Eme "perverz" "inverzió" egyik oka valószínűleg az averzió, mellyel a "konzervatívabb", a történelmi okok miatt (is) népszolgálati-

képviselési jellegűbb erdélyi magyar irodalom által kialakított erdélyi magyar közízlés(?) viszonyult a költő első kötetéhez, pontosabban annak nem egészen fennkölt nyelvezetéhez. Úgy tűnik, ez az első benyomás annyira pregnánsra sikerült, hogy attól nagyon nehezen tudnak eltekinteni a már nem annyira fiatal erdélyi "kanonizátorok" (amennyiben vannak ilyenek).

(Közjáték I. Hogyha azt kezdjük vizsgálni, hogy mi az esztétikai szerepe az obszcén nyelvezetnek, hogy van-e neki egyáltalán ilyen funkciója, akkor ugyanígy rákérdezhetnénk arra, hogy mi a funkciója a választékos nyelvezetnek, avagy csökkenti-e a vers esztétikai értékét, hogyha egyetlen "deviáns" szót sem használ a költő; miként hatnak a szavak, miféle folyamatokat indítanak be az olvasóban? Tehát: a nyelvezet teszi a verset? a rím? a ritmus? A versnek mint olyannak nincs olyan érvényes definíciója, mely túl tudna menni a formai ismérveken (amennyiben figyelmen kívül hagyjuk a középiskolában belénk sulykoltakat, miszerint a vers az, aminek nincs elmesélhető tartalma, viszont érzéseket és gondolatokat ébreszt...). A vers az, amit annak vélünk/érezünk, avagy amit a kánon annak tart. Az esetek nagy többségében a költő arról beszél, amiről akar, úgy, ahogyan jónak látja, és nehezen belátható, hogy az obszcénnek minősített (kik által? milyen célból/okból?) szavakat tartalmazó alkotások miért lennének esztétikailag? irodalompolitikailag? vagy hogyan? alacsonyabb rendűek úgymond, mint azok, melyek nyelvhasználatilag visszafogottabbak. Foucault mutat rá *A szexualitás történetében*, hogy a 17. században kezdődött a nyelv "megtisztítása", a nemiségről való beszéd szigorú szabályozása⁸, de hogy ez a szabályozás — a visszafogottság parancsa — tkp. mindössze a szóhasználatra korlátozódott (úgy tűnik, azóta a magyar nyelv sikeresen el is veszítette eredendő kétértelműségét, így ma már vagy csak eufemisztikusan, vagy obszcén módon tudunk a nemiségről beszélni) (vagy nem?). Másrészt beindult a beszédre bujtogatás (gyóntatás stb.), a hatalom kezdte feldolgozni, katalogizálni mindazt, ami a nemiséggel kapcsolatos, s ennek a folyamatnak a célja a szexualitás diskurzussá alakítása ("megszületett

egy parancs: nemcsak hogy töredelmesen be kell vallani minden törvénszegést, de a vágyai teljes egészében diskurzussá kell átalakítani."⁹) volt, azaz diskurzusokra bontása, mely diskurzusok mindegyike "a hatalmi viszonyok egy-egy nyalábjába körül artikulálódik"¹⁰. A szexualitást a hatalom az ügyintézés szférájába utalta át, hogy a diskurzusokat uralván szabályozhassa pl. a népesség-szaporodást (fogamzásgátlás, abortusz-törvény stb.). Tulajdonképpen csak a nemiségről szóló közvetlen beszéd tiltódik le, ettől a többszáz éves hagyománnyal rendelkező tiltástól viszont nem mindig/mindenkinek könnyű eltekintenie, még akkor sem/főként hogyha a költői nyelvhasználatról van szó. Adott cselekedet a hatalom általi tiltottsága okán válik szubverzív, így valamiképpen szubverzív az a költészet is, mely tiltott szavakat használ. Viszont a költészet alapjában véve mindig is szubverzív volt valamilyen módon (hogy mikor és miként, azzal itt most nem foglalkozunk). Az tehát rendben van, hogyha patetikusnak ellene mondunk a túrannosznak, de az nincs rendben, hogyha magunkat mondjuk el? Másik kapcsolódó probléma, hogy vajon csak a nyelvhasználat tenné a verset, mely általában attól (is) lesz más, hogy áthágja a nyelvként artikulálódó (társadalmi) szabályokat, és teszi ezt immár nemcsak a grammatika szintjén? Miféle (hatalmi) kánon miféle hierarchiája szerint jobb a körülírás, mint az egyenes beszéd? Melyik beszéd az egyenes? Avagy azokat a régi hiteket és elvárásokat frusztrálja ez a fajta versnyelv, melyek szerint a versnek sok megfajta lehetőséggel rendelkező rejtélynek kell lennie, fényévekre a referenciáitástól? Mi az, ami csak referenciálisan olvasható? Melyik nyelv nem metaforikus? Tehát hogyha egy szöveg nem "rébuszokban" beszél, úgy esélye sincs a verssé nyilváníttásra? És honnan a meggyőződés, hogy az obszcén nyelvezet maga is nem egyfajta virágnyelv, mely épp azt "szelídíti" diskurzussá, teszi kimondhatóvá, ami a széplelkű interpretátor/kanonizátor hetedik kamrájában éppúgy nagyon ott van, mint bárki máséban? Másrészt meg úgy tűnik, hogy legalábbis nyelvterületünkön egy idő óta a versnek/bármely lírai corpusnak mintha kötelezően bizonyos társadalmi

funkciót kellene betöltenie, majd hogyan nem előírászerűen fogalkoznia ajánlatos társadalmi jelenségekkel, míg a nem annyira szemérmes mélyen személyes leltődik, ill. csak bizonyos esetekben lesz neki elnézve, hogy ilyen. Tehát a tematika tenné a verset?)

"Belülről" II. Majdhogyan tíz év és egy újabb, frissebb erdélyi kritikai generáció megjelenése volt szükséges ahhoz, hogy az erdélyi kritikának az OJD költészetével szemben tanúsított frigid magatartása fölengedni látszódjék. Ezen frigiditás további feltételezett okai: az anyaországi kritikai élet receptívebb / érzékenyebb / odafigyelőbb — aktívabb volta, a magyarországi közlési lehetőségeknek az erdélyinél szélesebb skálája, és nem utolsósorban az OJD líra jellege, mely nem annyira a szigorúan vett erdélyi lírai hagyományokhoz csatlakozik fel. "A vers hőse és károallottja egy személyben [a költő], aki jogot formál a maga előszövegeinek kijelölésére, és a maga számára újra kanonizálja a magyar és a világirodalmat. Ez a fajta líra ki meri mondani, hogy nem bizonyosan nő meg a pálma a súly alatt, mint ahogy az ezt a lírát értelmezni szándékozó kritika-irodalomtudomány félre teszi mindazokat a kliséket, sztereotípiákat, amelyek akadályai voltak/lehettek az esztétikai szempontú elemzésnek."¹¹

Ő (is) mondja. Amint azt a transzközépről szóló esszéiben¹² is kifejtette, OJD a szórakoztató irodalmat — amennyiben az megfelel bizonyos minőségi követelményeknek — ugyanolyan értékesnek tartja, mint az ún. elit irodalmat. Eszerint hogyha az olvasottság kritériumai alapján retrospektív szelekcióval átírnánk a (világirodalmi) kánont, kialakulhatna egy olyan "toplista", melyet a szélesebb olvasóközönség "nem hivatalosan" már egy ideje legitimált, csak hogy a beszédhatalmat birtokló kanonizátorok között még nem akadt olyan, aki élükre állt volna. Ez a kánon tartalmazná a világirodalom sok, már kanonizált, nagy olvasottságnak örvendő művét is, ugyanakkor nem venné föl azokat a

műveket, melyek erősen kanonizálódtak ugyan, de most már nem olvassa őket senki, vagy csak egy nagyon szűk filosz réteg.

Explicit módon megfogalmazott imperatívuszához ("Az Olvasót szolgáló irodalomnak... egyesítenie kell a tömeg- és a »magas« irodalom erőit"¹³) híven OJD költészete megpróbál egyszerre mély és fogyasztható lenni: művei (versei és prózája) tehát nem csak egy szűk befogadói réteget céloznak meg, de a maguk autotelikus módján sokak számára ismertté óhajtanak válni azáltal, hogy "őszinték" ("Őszinte olyan értelemben, hogy nem titkol semmit, ami emberi, még ha a naturalizmusba vagy obszcenitásba is torkollik."¹⁴), nyelvileg provokatívak, kerülnek a Nagy Problémákon való elvont metafizikai merengést stb. Ez a költészet, programjához híven, "demitizál, de mítoszokat is teremthet a maga dimenziójában, főképpen a hagyomány szerint profán dolgok köré. Mindent, ami megfoghatatlan vagy kilóg az Én közönséges emberi világából, visszahúzó, antropomorfizál, az elvont dolgokat (például a metafizikai létezőket) érzékelhetően jeleníti meg. Az esztétikai kategóriákat nem követi: keveri a szépet és a rútat."¹⁵ stb. Orbán János Dénes — amint látni fogjuk: nagyrészt már kanonizálódott — versei révén válik maga is egyfajta kanonizátorra, amikor profanizáló módon, "a -lulnézetből" írja szét—újra előszövegeit (érvényesítve természetesen a szelekció—cenzúra elvét azok megválasztásában), vagy amikor a "populáris" regiszterhez tartozó Rejtő Jenő egyik alakjának, Troppauer Hümérnek a verseit írja meg. Az effajta költészet, céljaiból és jellegéből következően, akár kommerszként is fölfogható, olyan értelemben, hogy fogyasztható, jól eladható, s mindez egy olyan ezredvégén/-előn, amikor egyre kevesebb vevője akad a (szöveg)irodalomnak.

(Közjáték II.) A magyar költészetben a '70-es—'80-as években, főként Petri György művei által kezdett újfent létrejogosultságot követelni a — századunkban az avantgárd nyersesége révén már némiképp megelőlegezett — alulretorizált lírai nyelv. Ekkor vált bizonyos mértékig irányzattá a magyar lírában a nyelvjátékok nyújtotta lehetőségek minél teljesebb kiaknázása, az ironikus-groteszk beszédmód fölerősítése, implicite a versszerűség kritériumainak átértelmezése. OJD első kötetének hatása onnan is eredeztethető, hogy egy olyan vulgáris-profán versbeszédet használ, melynek magyar nyelvterületen van ugyan hagyománya, de az az elfelejtettség /

elleplezettség / elhallgatottság státuszába kényszerül (elég ha csak Janus Pannonius pajzán epigrammáira vagy Csokonai Vitéz Mihály bizonyos műveire gondolunk). Erről a provokatív-nak minősülő nyelvezetről Vaskó Péter így ír¹⁶: "A Hümériádát olvasni felüldülés, játék és muzsika 10 percben. Orbán ösztönösen beletalált egy olyan hangulatba, nyelvhasználati kódba, mellyel egyszerre az olvasók igen sokféle rétegét nyerheti meg magának." Szokolczay Lajos meglátása: "Orbán János Dénes sokszor irritáló, karcos hangját akkor értjük meg igazán, ha a nagyképűen viselt maszk, a sokszor gipszként megmerevedő mosoly mögé látunk: »ó, anyám, / te miért, meddig, honnan, valahány«"¹⁷. Horvay Hörcher Ferenc, OJD harmadik kötetének egyik recenziója "stílköltészetéről", "szereplíréről", "manír-költészetéről" beszél¹⁸, és — a magyar irodalomban Petri György és mások által következetesen használt alulretorizált beszédmód egyre erősebb terepnyerése ellenére — nem értékeli a legpozitívabban ezt a fajta "zseniális hengegés"-t: a "kackiásan bátor és brutális trágárság", "utcai és kocsmaköltészet" kifejezéseket használja. Ugyanezt a problémát, az obszcénnek is nevezhető nyelvhasználatát más prizmán át szemlélve, Tarján Tamás eltérő következtetésre jut: "Idehaza Varró Dániel és Karafiáth Orsolya neve argumentálja, hogy... talán a húszon kevéssel túli költők soraiban új beszédmódok is érlelődhetnek. Az erdélyi magyar irodalomban a húszas évek közepén járó Orbán János Dénes és két-három költőtársa mondhat magáénak rokon pozíciót. (Nála, illetve náluk egy olyan tematikus jelenségre is utalhatunk, amelynek szemléleti és stílári vélejárói sokféle meglepetést tartogathatnak. Ezt a tematikus jelenséget "új szexualitásnak" nevezhetjük.)"¹⁹ Látható tehát, hogy a magyar (szerelmi) líra szókimondóbb hagyományainak egyáltalán nem újkéletű meglepte ellenére is viszonylag nehezen emészthető — még az "edzettebb" magyarországi kritika és irodalomtudomány számára is — a magyar versnyelv egyre nagyobb mértékű heterogenizálódása, az alantnak minősített nyelvi rétegeknek a hagyományos, választékos, majd-hogynem "szakrális" versnyelvbe való beépülése. Ebben a kontextusban nem meglepő tehát a Hümériáda erdélyi recepciójának helyenkénti erőteljes elutasító volta: "Az immár tudatosan gátlástalan, post-freudi szexmajom még sohasem vált ilyen mértékben (ál)lírai alanná — legalábbis nyelvvidékünkön nem. Igaz, a Hümériáda-ban nehéz megállapítani a megnyilatkozó »nyelvvidékét«, mint-

hogy az folyton elkeveredik az (ál)lírai alany-tárgy alfelével. Ebből az eredet(ieskedés)ből születik meg az a fura ambiguitás, amit a szerző (és klubja) kedvenc mértani metaforájával »transzközép lírának« nevez, bár sokkal jobban illene rá egy »érintkezésen« alapuló szervezettebb metonímia: a »kloaka-költészet«." (kiemelések az eredetiben). Berszán idézett írására Szócs István válaszol²¹, aki egyrészt felsorolja, hogy milyen okok miatt produkálhat a költő "disznóverseket" (1. hagyományfelújítás, 2. lázadás/tiltakozás "a kiürült szövegek, az álkegyes semmitmondás, a steril nagyképűség és a tilalomgyártó ideológiai bürokrácia ellen", 3. mert elsodorja a "trend"), és azt az észrevételt teszi, hogy "az utóbbi három-négy évtizedben világszerte képtelenül fel erősödött az a kultúra-ellenes közönységességáramlat, amit finomkodva nevezhet az ember »a trivialitás új kultuszának«... Ez viszont egyáltalában nem azonos a költészet minden korban fel-felágaskodva szabadszájuskodásával."

Ők ezt (is) mondják. Az OJD költészetével foglalkozó recenziók, kritikák, tanulmányok zöme elsősorban leíró jellegű, annak szereplírai jellegére, nyelvezetre, formai jellemzőire, a hagyományhoz való bonyolult viszonyára fókuszál.

A kanonizáció aktusának intézményes diskurzív műveletei közül a szöveg- és értelemgondozás funkcióját betöltő paratextus²² már jelen is van a Hümériáda-ban — legitimált kanonizátorok által írt fülszövegek formájában —, s ez azért figyelemreméltó jelenség, mert első kötetéről lévén szó, recepciójának előjele megjelenésének pillanatában még bizonytalan volt. "Meddig feszíti vajon a húrt, meddig lesz képes egyensúlyozni borotvaellen a tündéri és vulgáris között? Nem tudhatjuk. Mindenesetre: életerős talentum, tovább nagy várakozásokat ébreszt." — írja Cs. Gyimesi Éva a fülszövegek egyikében. "Orbán János Dénes versei elsősorban friss, erőteljes, lendületes szabadságukkal lepnek meg — olyan költő jelentkezik itt, aki a magyar költői hagyományt (annak egészét és elemeit) egyszerre vállalja, írja át és tolja félre. (...) Orbán költő-figurája, alteregója (a költőnek álcázott legionista vagy legionistának álcázott költő)... alighanem igen jelentős költői újítást ígér." — előlegez Margócsy István — a 2000 szerkesztője — a másik fülszövegben.

A Hümériáda — akárcsak az azt követő másik két kötet — nemcsak nyelvhasználatában lázadó: rehabilitálja a lírai hóst, melyet a nagy elbeszélésekkel szemben bizalmatlan posztmodern számolt föl azáltal, hogy

szétoszlatta "az elbeszélő, és egyben denotatív, előíró, leíró stb. nyelvelemek felhőiben"²³; ugyanakkor e kötet versei szatirikusan viszonyulnak a magyar (népszolgálati jellegű) költészetben erős hagyományokkal rendelkező költői vátesz-szerephez: "Verecke híres útjának porát / fölsöpröm a halottak élén, / s az ugart mint vakondok töröm föl, / ha te vársz a munka végén." (1995. 10.). A kötet első felében (Lapszélversek) olyan "ujgyakorlatok" olvashatók, melyek az intertextust hozzák játékba nem hagyományos módon ("negatív hagyományörzés"²⁴ — kiemelés az eredeti szövegben), amint azt a fentebb idézett négy soros is illusztrálja. Ezzel OJD mintegy kijelöli azokat a magyar és világirodalmi hagyományokat, melyek mentén kibontakoztathatónak véli önmön költészetét, miközben "tisztetreméltó pimaszsággal" át- és újírja a klasszikusokat²⁵ — értekelvén, hogy az "eredetieskedés" immár zsákutca-jelleget látszik öltetni a költészetben, a már meglévő szövegek ugyanis egyre kevésbé engedélyeznek mást, mint önmaguk újírását²⁶. Borges az írói alkotást "az olvasottak emlékének és felejtésének keveréke"-ként fogja föl²⁷. Akiben a hagyomány megkerülhetetlensége a felismerés szintjén működik, az lemond "az újkori irodalmiság olyan alapelveiről is, mint az eredetiség vagy az innováció — csupán a kontingencia érvényességéért"²⁸ tartva meg. A lapszélversek a meglévő szövegek tudatos újírásának ("rewriting") játékaiként értelmezendők, tehát inkább másfajta, magyar nyelvterületen szokatlannabb kulturális magatartásként, mint travesztiaként, Karinthy-típusú paródiaként. Erre figyelmeztet a kifejezés maga, és OJD is, a Korunkban (1994/6. 45): "lapszélvers = Valamely költő szavaik-verseinek kapcsán történő elvonatkoztatás, melynek nincs paródiajellege, sőt, majdnem semmi köze a forráshoz. Szerző más jelentésmezőt rendel hozzá." Az intertextualitás a szövegek egymásra ill. /-ba fordítását jelenti, az intertextust játékba hozó művek szemantikai terében szövegek külső ismétlődések érhetőketten (egy másik szöveg ismétlése valamilyen módon), s mivel bármely nyelvi elem jelentése kontextuálisan jön létre, az (újra)olvasó egyszerre három szöveggel találkozhat: az éppen olvasottal, az ismételt szöveggel (jelölt/jelöletlen intertextus), és azzal a harmadikkal, melyet az előző kettő hoz együttesen létre. Az így keletkező esztétikai élvezet semmivel sem alacsonyabb

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

rendű, mint amit az "eredeti" [értsd: a ko(n)-textust erősen elleplező] művek nyújtanak²⁹. A palimpszesztus esztétikája is ez, avagy az "elfordítás" (szemben a "lefordítással", mely követő/epigon poétikát jelöl), az érintő poétikáé ("touch and go"), melyet a játék ideája szervez. "Orbán János Dénes »lapszélversei«-ben... nem kanonizációs, hanem saját költészetet teremtő gesztussal írja szét előszövegeit, próbálja ki a maga változatát" — vélekedik Fried István³⁰.

A Hümériáda középső ciklusa, melynek címe megegyezik a kötetével, szerepverseket tartalmaz. A kötet másik két részében is szerepeket próbálgat a lírai én, de ott "rejtettebben" rejtőzködik, miközben itt "rejtősködik" is: egy Rejtő-figura (populáris irodalom!) bőrébe bújva írja meg/újra annak szövegeit. Troppauer Hümér a "melegsívű és keményoklú-légionárius", aki nem a fióknak ír, és, ha másként nem megy, fizikai erőszakot alkalmazván kényszeríti verseinek meghallgatására közönségét: "Én vagyok az első költő, / aki nem penészes szájjal, / hanem öklével védi verseit. // Én egy virág vagyok! // Mernétek tagadni, ti szarok?" (1995. 19.). Meglehetősen tudatosan kiszámított, merész, hatásvadász, "pojácáskodó" hangütés ez ("A Hümériáda poétája egyet kiválóan tud: az érdeklődés fölkelése is olyan fontos, mint bármely műhelyfogás."³¹; "Hogy a Hümériáda vitát robbantott ki, nem meglepő"³²), mely ebben a kötetben nagyrészt ki is futotta magát, de figyelemfelkeltő funkcióját tekintve nagyszerűen bevált: azonnal beindította az OJD-líráról folyó beszédet. Szabó Gábor annál fontosabbnak tartja OJD első kötetét, hogy megmaradjon a recenzálás szintjén, egyenesen tanulmányt közöl az ItK 1997/5-6. számában erről a költészetéről³³. Itt elsősorban a szerzőség és a nyelv problematizálódásának jelenségével foglalkozik, valamint a hagyományokhoz való viszonytal, amint az a Hümériáda-ban megjelenik. Inkább leíró, mint értékelő jellegű tanulmány a szóban forgó, az értékelés ez esetben a tanulmány megírásának/leközlésének gesztusában rejlik.

A Hümériáda utolsó részében (A város is hordoz csodákat) "OJD", mint lírai alany, visszaveszi a beszéd hatalmát Troppauer Hümértől. Ezek a versek már a második kötetet készítik elő, utólag valamiképpen annak intertextusává is válnak ("Ebben a kötetben minden nagyon ismerős, és mégis minden teljesen más" — írja Vaskó már idézett írásában). Szigorúan véve OJD

második kötete tulajdonképpen az elsőnek a kibővített/finomított újraírása. Hogy csak néhány példát említsük: a Séta szövegszerűen is ismétlődik a második kötetben (1995. 76. — 1996. 55.), az Én egy virág vagyok (2) (1995. 52.) átíródik, így lesz belőle In Aesthetica (1996. 81.), és többek között a Judit és a villamos-ra (1995. 62.) látszik majd apropóznia. A találkozás elkerülhetetlen indító Judit-ciklusa. József Attila nevének említése nem látszik megkerülhetőnek az Orbán János Dénes lírájának hagyománykezeléséről folyó beszéd terében. Az irodalom egyik legfontosabb kánonképző funkciója az intertextuális eljárásokban ragadható meg, melyek során az "elő" irodalom jelenvalóvá tesz adott hagyományszegmentumot. "Az intertextuális kánonalkotás terén ma pl. a magyar lírában alighanem József Attila »jelentése« a legfontosabb tényező: szinte minden irodalmi folyóiratszámában találkozni lehet József Attila-parafrázisokkal" — mutat rá Kulcsár-Szabó Zoltán³⁴, aki ebből azt a következtetést vonja le, hogy az irodalom ebben az esetben erősebbnek bizonyult a társadalmi-politikai vonatkozású tényezőknél, hiszen rendszerváltás után közvetlenül joggal lehetett tartani az előző politikai rendszer ideológiája által kisajátított és kanonizált költőnek a politikai-irodalmi közvélemény általi "antikánonba" sorolásától. József Attila költészetének szélsőséges ideológiáktól mentes, politikai rendszerek által nem kisajátítható része tagadhatatlanul nagy hatással volt az utána létrejövő magyar lírára, szinte megkerülhetetlen hagyománnyá vált egy időre, mely sokak — köztük OJD — számára valamiképpen "az Apa neve"-ként (hatalom, törvény, autoritás) kezdett el funkcionálni. Az Apa nevének létnődje azonban minden esetben a fiú szembe fordulását vonja maga után: a fiú egy idő után kasztrálni igyekszik annak hatalmát, hogy ő maga vehesse át azt, egyúttal megszabaduljon ezáltal az apa neve jelentette autoritás folytonos, frusztráló érzékelésétől. A kortárs költőknek József Attila felé való majd hógynem kényszeres odafordulását akár ennek a lázadásnak az irodalmon belüli megnyilvánulásaként is értelmezhetjük — másrészt ezen odafordulás okainak vizsgálatakor az intertextuális univerzum telítettségének már érintett kérdése sem téveszthető szem elől. "A hagyománynak ezzel az egyszerre váltalt és eltávolított kezelésével"³⁵ OJD költészetében József Attila mellett újraíródnak többek között Ady, Nagy László, Kosztolá-

nyi, Borgés, Coleridge, Villon, sőt az argentin tangó, közismert magyar slágerek is, anélkül, hogy giccsessé válna a versszöveg maga. Szabó Gábor véleménye szerint³⁶ "Így válik számára lehetővé, hogy az ideiglenesség ironikusan átélte pozíciójából következőleg uralmi viszonyba kerülhessen a szövegahagyomány egy részével... Így az önmagát is ironikusan uraló diszkurzus terében folyó nyelvi harc élvezetes játékká válik, ahol az előd-szövegek tiszteletlen kasztrációjára épp e gesztus komolyságát kérdőjelezi meg" (kiemelés az eredetiben). Margócsy István tágabb kontextusba helyezi a hagyományokhoz való "OJD-típusú" viszonyulási módot³⁷. Elképzelése szerint jelen pillanatban a "lehetséges irodalmak és irodalmi hagyományok sokféleségének nagy és impozáns fikciója él", és e "fikció" bármely része jogosult a szinkron részvételre, ami a hagyományok hierarchizálatlan egymásmellettségének lehetőségét eredményezi a költészetben. Véleménye szerint a hagyományokhoz ily módon viszonyuló költészet a "radikális archaizmus" fogalommal írható le, amennyiben "állandóan az archaikus hagyományokat keresi, teremt újat és fordítja ki, ám ezeket állandóan rögtön fikcionálja is", miközben alapgesztusa imitációs jellegű, a "mindig újra fikcionálódó hagyomány-konglomerátummal folytatott állandó párbeszéd", és "e téren említendő Orbán János Dénes lapszélverseinek költészeti seregszemléje, mely József Attilától Troppauer Hümérig fogja át a hagyományokat."

A második kötet beszédmódja sok helyen visszafogottabb, elegánsabb az első kötetéhez képest, képei valamivel kevésbé provokatívok, esetenként egyszerűen széppé szelídülnek, de a groteszk és a fanyar humor marad. Sok esetben verseinek hangsúlyozottan epikus karaktere van ("lírai elbeszélés"). "Orbán tehát nekilát, hogy eljuttassa saját szerepét."³⁸ Észre kell vennünk a formai bravúrokat is, OJD poeta doctusként "csinálja meg" verseit: többek között Szabó Gábor sem hagyja szó nélkül "a formakultúrának, a poétikai hagyományrendszernek azt a magas szintű birtoklását, melynek már a Hümériáda szövegeit olvasva tanúi lehetünk"³⁹. Fried István Kinek a nyelve lila nyakkendőre vált (Orbán János Dénes Hivatalnok-lírájáról) c. tanulmányában⁴⁰ a "formai bravúrok és nemigen emelkedett verssorok ötvözetének esztétikáját" próbálja feldolgozni, és ugyancsak kimerítően foglalkozik OJD lírájának a hagyományokhoz való viszonyával.

Margócsy István írja az első

magyarországi recenziót OJD harmadik kötetéről, mint az 1999-es Ünnepi Könyvhétre megjelent könyvről. Figyelemreméltó a lereagálás gyorsasága⁴¹, akárcsak a használt szuperlatívuszok: "Mert bátran kijelenthető, hogy Orbánban — minden szerte-lenségével együtt — a kilencvenes évek induló költőinek talán legnagyobb tehetségét láthatjuk." Oszítja ezt a véleményt Keresztury Tibor⁴² is, aki egyike azon három előadónak, akik az 1999 novemberében Utolszor a lyrán (Költészetünk a század/ezredvégén) címmel rendezett Debreceni Irodalmi Napokon elhangzott, az Alföld 2000/2-es számában közzétett hozzászólásaikban hivatkozási alapként említik a fiatal erdélyi költő nevét. Margócsy így zárja írását: "s várjuk el a továbbiakban is az ifjú költőtől, hogy ha lehet, így folytassa: továbbra is egyszerre legyen nyers avantgardista és letisztult klasszicista..." (kiemelések az eredetiben). Demény Péter erdélyi költő, szerkesztő a Kortársban közölt recenziójában⁴³ ellenkező véleményen van, őszintén a Hivatalnok-líra visszaesést jelent az előző kötethez képest. A Hivatalnok-líra második magyarországi recenzense Horkay Hörcher Ferenc, akinek az Élet és Irodalom 1999. július 30-i számában jelent meg kritikája OJD harmadik és Sántha Attila második kötetéről, A két gáláns test-őr címmel. Írásában talán az OJD recepció történetében először teremtődik összefüggés a poéta erdélyi származása és a politikai helyzet között, talán nem a legdekvátabb módon: "Bár nem állítom, hogy csak a politikusok hivatalnokok, azt meg merem kockáztatni, hogy a jó politikusokban szükségyszerűen benne rejlenek a hivatalnoki erények. S hogy mit olvasok ki ennek tudatában a hivatalnok lírai alannya útéséből? Annak az erdélyi kulturális helyzetnek a paródiáját, amely még mostanában is a legjobb költőket készítette pályaelhagyásra, hogy a politika színterére léphessenek."

OJD harmadik kötetéről Erdélyben a Korunk 1999/12-es száma közöl első ízben kritikát, Dánél Mónika tollából [amennyiben a Helikon 1999/17. és 18. számában megjelent, a Tiszatáj 1999/11. számában újraközölt Fried-tanulmányt (Kinek a nyelve lila nyakkendőre vált) nem "erdélyi recepcióként" fogjuk fel], időrendben és mennyiségileg is messze lemaradva az anyaországi recepció mögött. Ez, úgy gondolom, nemcsak az erdélyi magyar irodalomkritika talán még mindig szűkebbnek nevezhető elvárás- és értékhorizontjának tudható be, hanem annak jele-

>>>>> folytatás a 13. oldalon

SZIGETI LAJOS SÁNDOR

Agrupneó-grégoreó

A virrasztás mint költői magatartásforma

Tamás Attila 1964-ben megjelent *Költői világgépek fejlődése Arany Jánostól József Attiláig* című könyvének utolsó előtti kis fejezete Kállai Ernőt idézi: "Egry látomása... tündéresen, légiesen szárnyalva világgá tárul, akár a Ming-korszak kínai tájfestészete... Úgy érezzük: itt van a világ közepe... E könnyedén lebegő szerkezetnek függélyes nehezéke, horgonya a pallón álló emberi alak... Ehhez a földbe gyökerezett, magányos, szilárd figurához viszonyítva tárul fel a képkeleties igézete: a fényszötte, csendes, légies végtelen." Tamás Attila azért fordul Egry festészetéhez, hogy kimondhassa, ehhez hasonlóan áll szemben egymással ember és kozmosz József Attila verseiben is. "A *Téli éjszakában* a homályból előrehaló fa alatti ember én-je köti igazán egy ponthoz — önmagához — a képet; máskor esetleg vasgár tömör szögletén állva »csillámló«, kimagasló sziklafalon, üres tér közepén ülve néz szembe a végtelennel, de mindig egymagában." Bizonyosságul idézi is a költőt, mégpedig az *alkalmi vers* egy részletét és ahhoz kapcsolódva így folytatja: "Az »elhagyott csolnak« képe megint különös módon idézi föl a belső, zárt egyedülállóság élményét. Valóban: valahogy merőben idegen teset képez a hatalmas, alakját örökkön váltó őselem, a víz színén nehezkesen, mereven meg-megbillenő, emberalkotta s nélküle értelmét veszítő holt tárgy. [...] A József Attila festette táj képe... alapegységeiből épül föl a kozmosz, az egységek viszonylagos önállósága is kidomborodik. Az ember is részint azért jelenik meg egyediségében, *magában* ugyanakkor, amikor azt is észrevesszük, hogy szerkesztés része egy nagyobb közösségnek, a nagyobb egésznek. A külvilág törvényeit szépek látó ember számára a törvény — a fölismert szükségyszerűség — egyjelentésű a szabadsággal." A mindössze két oldalnyi kisfejezet zárásaként négy sort idéz a szerző a költőtől: "Alszanak a nyers, nehéz szavú, / kiszikkadó parasztok. / Dombocskán, mint szívükön a bú, / ülök. Virrasztok." A fejezet címe is beszédes, a részlet önálló mondatot képező ige. "Virrasztok."¹ Tamás Attila itt latensen egy jellegzetesen huszadik századi modern költői magatartásformára hívta fel a figyelmet, amely releváns jelentkezik a *Falu* című versben, amelyben az egyes szám első személyű igealak "foglalja egybe az egész versszakot, az éji csendet, a természet bűvöletét."²

Vajon miért éppen a *Faluban* ismerhető fel e magatartásforma ilyen nyilvánvalóan? Szabolcsi Miklós egyik utolsó tájversének tartja³ és N. Horváth Bélával egybehangzóan vallja, hogy a költő ekkor mintegy válaszóton áll: ez a mű a tárgyiasított világ ábrázolásának egyik utolsó példája nála, ugyanakkor már a befelé forduló költő szorongásával teljes.⁴ E befelé történő utazást szolgálja a vers kompozíciója, szerkesztésmódja is. A természeti indításban a költővel nem találkozunk, háttérben van, mintha valami láthatatlan emelkedőről, tárgyilagosan és "a hangulatba beolvadva, de a lerögzítés igényével, megszabottól figyelne a falut."⁵ Nem meglepő,

hogy a *Külvárosi éjre* és a *Téli éjszakára* emlékeztető módon a *Falu* kompozíciója a csöndversekre utal: itt is megfogalmazódik a szegények éje képze s a benne létezőkkel, jelen esetben a földművesekkel, a paraszttal való együttérzés magatartása is. A verskezdés lágy, simogató esti csendje ugyan kétségbeesett, elfelejtett csenddé modulálódik ("S körülüm, míg elfed hallgatag / a lágy borongás bokra, / ugatások némán hullanak / nagy bársonyokra..."), de még ekkor is őriz bizonyos tisztaságot és mitikusságot. Különösen szépen példázza ezt a vers hetedik szakasza: "Örök boldogság forrása mos / egy rekedt, csorba téglát. / Smaragd Buddha-szobrok harmatos / gyeppen a békák". Tamás Attila Arany János *Családi körét* idézi s megállapítja, hogy a "S mintha lába kelne valamennyi rögnek, Lomha földi békák szanaszét görögnek..." sorokban még nem kap különös hangsúlyt az est sötétjét puha, nehézkes ugrásokkal fölbolydító, hullószerű kis állatok titokzatossága; József Attila versében meredt nézésükből évezredes keleti mítoszok varázsa árad. De ez a varázslat ott volt már korábban, az "örök boldogság forrása"-ban is. Felhívja Tamás Attila a figyelmet a jellegzetes szerkesztésmódra is: a megfoghatatlan végtelen és a beléje helyezett nagyon is konkrét és egyedi rész elmenténeke egységére: "Az est puha csendjében az egyhangú forrás- vagy csermelycsobogás valóban a tudatba idézheti az időtlenség képzetét, a dallamos, lágyan üveges bugyborékolás ugyanakkor pihentető, szép élményt kelthet a tülekvő, könnyörtelen hajsza lármájából érkezett emberben; valóban mintha maga a boldogság nyugalma áradna tova. Ebben az öröknek tűnő áramlásban helyezkedik el az ember-alkotta világ egy darabja — mint az éjszaka végtelen csendjében a vonat, az omladék-szerű gyárépület, a megtört kő, az ághegyen akadt szalag-fosztlány. Lágy, végtelen áramlás és kemény lélek, őstermeszettel formát váltó anyag és kiégett, elhasznált, értelmetlenné merevült formájával kicsinyesen egyedi tárgy. Halk, eleven hangok és tompa, »rekedt« némaság."⁶ De a *Falu* — nem véletlenül — emlékeztet a vele nagyjából egy időben írt *Eszméltre* is, hiszen mint ilyen, egyúttal fölismérés-, eszmélésvers is: itt is nyitottá válik az ember önmaga megmérésére, a világ fölfogására, a környezet pedig — a kölcsönhatás szellemében — készségesen felfedi a lebegő, csilló könnyűséget és a determináló, nagy törvényszerűségeket. Az idemutató versekben az eszmélés a dereng, derengés szavakban mutatkozik meg, itt a kilencedik és tizedik szakaszban követhető az eszmélés folyamata a csendtől, a csíramozgástól a pontos kirajzolódásig, a kemény tárgyiassáig tartó út, valamint maga az eszmélő érzékenység.⁷

A falu éjszakájára vonatkozóan így ír a költő: "... Benne csend van. Mintha valami / elhangzott volna csengve. / Fontolni

lehet, nem hallani. / Nincs, csak a csendje. // S ahogy földerül az értelem, / megérti, hogy itt más szó / nem eshetett, mint ami dereng: / eke és ásó." Íme, a csendet tehát csak a paraszttal munkájának lényegét: gondját és örömét jelentő "szó" törheti meg ("Szó, mert velük szólal a paraszt / napnak, esőnek, földnek"), amely ugyanakkor egyúttal a költői megszólalás esélyét, lehetőségét, belső parancsát is magában horodzza ("Szó, mint szóval mondom én el azt / gondos időnek."). A vers zárórészében, az utolsó három szakaszban — a felismerést követően — lép előtérbe a költő, mégpedig a magányos virrasztás jellemző magatartását testesítve meg, amely a tünődés és eszmélés együttérző hallgatásában nyilvánul meg, mégpedig úgy, hogy e hallgatást szóval, költői szóval mondja el a költő versének nehéz szavú hősei helyett és nevében: "... Hallgatom az álmodó falut. / Szorongó álmok szállnak; / meg-megrebbentik az elaludt / árnyu fűszálat."⁸

Hangsúlyoznom kell, hogy bár együttérző hallgatásról van szó, fontosságot a befelé történő érzelmi-gondolati mozgás kap, bár az intellektus felelősségét és a közösséghez tartozást is jelenti az egyes szám első személyű forma, bár a gondoskodás kötelezettsége teszi igazán nyilvánvalóvá az együvé tartozást, a zárószakaszok logikai konstrukciója (a hallgatástól a megértett sors viszonylatán át a virrasztásig vezető magatartás) is magában rejti e kapcsolatot⁹, mégsem gondolom, hogy a verszárlat — a falu sorsának, jövőtlenségének felismerését és az abból adódó etikai viszonyt értelmezné elsősorban. N. Horváth Béla Bókay Antalra utalva azt írja, hogy a záróformula a korábbi nagy gondolati versekre (*A város peremén*, *Téli éjszaka*, *Elégia*) emlékeztetve "a versfolyamatban az egyén—valóság viszonyban végbemenő változást tudatosítja"¹⁰, és a *Faluban* "a virrasztás ennek az etikai viszonynak a megjelenési formája, az ébrenlét fegyelmével követi a költő a közösség sorsát."¹¹ Értelmezésem szerint a virrasztás lehetséges formáit másutt is kereshetjük, a motívum előzményeit keresve Szabolcsi Miklós Eisemann Györgyöt hívja segítségül, aki individualitás és objektivitás, kívülállás és részvétel kapcsolatának olyan értelmezésére mutat rá, amely — talán platóni reminiscenciaként is — az őrzés motívumával hozható összefüggésbe. Az áldozatra berendezkedett élet körének őrzése elterjedt világirodalmi toposzként mutatkozik Mallarmétól Nietzscheig, Stefan Georgénél és Rilkenél sem hiányzik. Bizonyítékként Franz Kafkát idézi: "te virrasztasz, őrszem vagy, a melletted levő rőzsehalomból kihúzott égő fadarabot lengeted, úgy leled meg a hozzád legközelebbit. Miért virrasztasz? Egynek virrasztania kell, úgy tartják. Egynek ott kell lennie." (*Éjszaka*, Tandori Dezső fordítása). A magyar irodalomból utal Ady Endre *Intés az őrzőkhöz* című versére és Ambrus Zoltán regényére, melyben Mi-

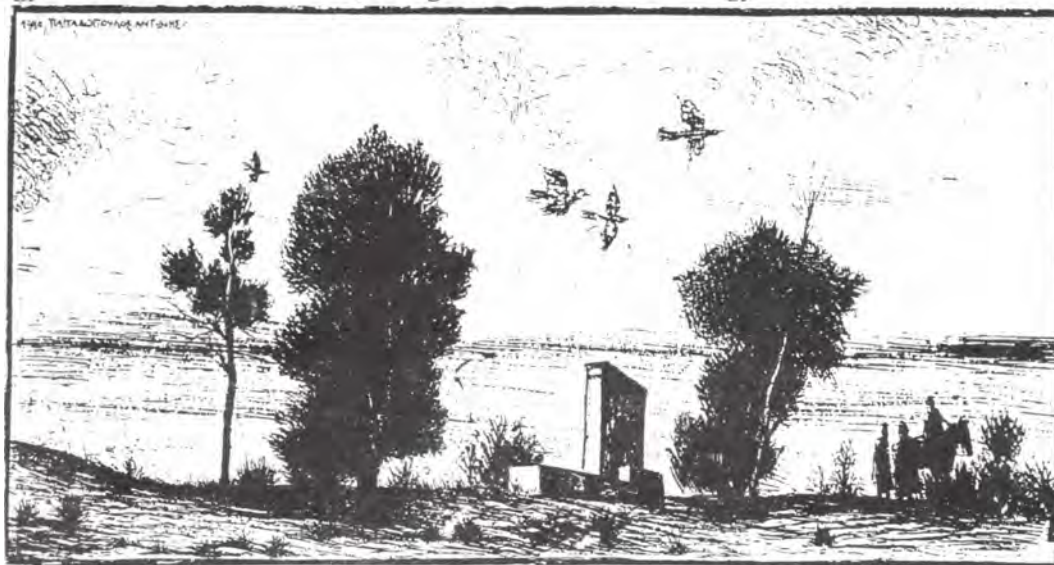
dász király ezt írja naplójába: "Nem vagyok ebbe a világba való". Eisemann megállapítja, hogy "Midász elhagyta, sőt nem is találta meg igazán »örhelyét«, noha abból a feltételezésből indult ki, hogy éppen annak kell »ott lennie«, aki nem »ebbe a világba való.«¹² Az őrzés funkciója kerül előtérbe a népi szokásokra figyelve is, a virrasztás ugyanis nem más, mint az otthon ravatalozott halott éjszakai őrzése a temetésig, általában egy vagy két éjszakán át, oka részint a halottól való félelem, részint a halott tisztelete.¹³ Hasonlót tapasztalhatunk, ha a Bibliához fordulunk. Az Ószövetségben nem fordul elő a fogalom, kivételt a Jób könyve jelenthet, ahol "sírdombja felett való őrködésről" van szó¹⁴ (bár Károli így fordítja: "Még ha a sírba vitetik is ki, a sírdomb felett is él" (21. 32)), az Újszövetségben azonban gyakrabban előfordul, mégpedig az agrupneó és grégoreó jelentésben, Pál apostol kétszer is egyértelműen említi a korinthusbeliekhez írt második levelében: "Hanem ajánljuk magunkat mindenben, mint Isten szolgálói; sok türelemben, nyomorúságban, szükségben, szorongatásban, Vereségben, tömlöcben, háborúságban, küzködésben, virrasztásban, böjtölésben" (6, 4-5.) és "Fáradtságban és nyomorúságban, gyakorta való virrasztásban, éhségben és

vésben, mind pedig felkészülést kívánó magatartásban. Mint az idemutató József Attila-versekben, amelyek érdekes módon 1932 és 1934 között születtek, illetve visszautal e magatartásformára legutolsó üzeneteiben is.

E versek azok, amelyekben egy meghatározott pontról tekint szét a költő, legyen bár szó az e szempontból elsőnek mondható *Ritkás erdő alatt* (1932) című műről, melyben szintén épp a zárórészben fogalmazódik meg a tünődést követő felismerés állapota: "Egy ember ült a porban / s eltűnt a kifésülő jegyek közt".¹⁶ A *Külvárosi éjben* (szintén 1932) a virrasztás verbálisan is megjelenik, igaz, még nem a lírai énre vonatkozóan: "Romlott fényt hány a korcsma szája, / tócsát okádik ablaka; / benn fuldokolva leng a lámpa, / napszámos virraszt egymaga." A vers freskója elsőként jeleníti meg a magyar külvárost a maga teljes sivárságában és iszonyatában. E komor képet követi a befejező mellékdal, a szép József Attila-i decrescendók egyike¹⁷, immáron a lírai én szempontjából megfogalmazva még nem a virrasztást, hanem az alvásba, az álomba való menekülés egyedüli lehetőségét, melyben megjelenik a megnyugtatósnak szánt kétségbeesés, a változatlanúság bevallása és az együttérzés a szenvedésben:

így még jellemzőbb lehet. Úgy látjuk, hogy ezek a nagy éjszaka-fantáziák, egymástól való teljes függetlenségük mellett is mélyen rokonok egymással: hasonlóan vagy ugyanúgy érzik és érzékeltetik az ember helyét a mindenségben, vagy pontosabban: a virrasztó ember helyét egy kietlen és közömbös, mégis mindent átfogó és magába ölelő éjszakai világban. Az ember virraszt — mondják —, s az ember virrasszon; így válik valamiképp testvérvé és urává annak a némaságában is zengő, alvó és mégis készülődő mindenségnek, mely körülveszi.¹⁹ Míg a *Téli éjszakában* a költő a világ ág-bogáról szól, melyen "annyi mosoly, ölelés fönnakad", addig a *Reménytelenül* című versben a hasonlóan embertelen tájat a "semmi ágára" került lélek láttatja velünk. Nem véletlen, hogy Németh Andor a Szép Szóban 1938-ban megjelent tanulmányának éppen ezt a címet adta: A semmi ágán. A kifejezés jelképes lett, a József Attila-i költői életsorsot és egyfajta általános emberi léthelyzetet jelölve, Bori Imre az egzisztencialista életérzés és létélmény megformálását látta benne²⁰, de értelmezhető ez magának a virrasztás léthelyzetének egyik legszebb metaforájaként is. Én legalábbis így látom s ezért értek egyet Bacsó Béla elemzésével, amely közel áll ennek beláttatásához: "»A semmi ágán ül szívem, / kis teste hangtalan vacog« — ez a *Reménytelenül* centruma. A vers lényegmeghatározottsága az, hogy a lélek Belső Világterében teljesen leépülnek a fogódzók és minden biztos pont hiányában visszahúzódnak a szívbe, az érzés végső emberi momentumába. A leépülés teljes: »Az ember végül homokos / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz meregve és okos / fejével biccent, nem remél.« A külső táj sivársága, sík, azaz határolatlan jellege sugallja a reménytelenség érzését. A költő magát fejezi ki a tájban, ahol szinte semmi sincs, a horizont végtelenségének képe a lélek végességét rejt, a fogódzók nélküli táj szabad horizontja a lélek szabadságvesztését idézi. A táj semmit nem mutat, a nyárfa neszező halálsuhintása melankolikussá teszi a lelket, de ez a melankólia együtt jár a helyzet tisztázásának felelősségteli szándékával. Felelőssége önmaga iránt, a helyzet nem el-leplező megfogalmazása teremt itt nagy verset. Számvetés a léthelyzettel. A félelem azonosságot teremt, és nem engedi a visszahátrálást a múlt valamiféle idilljéhez. A múlt és jövő reményei csalókák — »Fortélyos félelem igazgat — miniket s nem csalóka remény« (*Házám*) —, ami megmarad — mondjuk ismét — a lélek önállítása. A félelem állapota a megvilágosodás állapotává válik, egyben az igazság feltárlásává — az igazság pedig az, hogy nincs remény. Minden igazságot elleplező létező megtagadása az igazság kimondásának lehetősége. Az asztrális táj a létező radikális megtagadásaként mutatkozik meg.

A csillagok távoli, szelíd idegensége csak fokozza a társtalanságot. József Attila nem fordul poétikus gesztussal a csillagokhoz >>>>> folytatás a 16. oldalon

Andonisz Papadopoulos rajza

szomjúságban, gyakorta való böjtölésben, hidegben és meztelenségben." (11, 27). Az agrupneó szorosán összekapcsolódik az éberséggel és a vigyázással, ahol konkrét értelemben szerepel, ott a virrasztás fáradtságos, megterhelő voltára esik a hangsúly, Márk (13, 33) és Lukács (21, 36) evangéliumában Krisztus eljövételével kapcsolatban arra int, nehogy aludva, készületlenül érjen minket az, hanem éberen, tette készen, és ezért kell virrasztani. A grégoreó szintén a nem alvást jelenti. Máté evangéliumában (26, 38) Jézus arra kéri a tanítványokat, hogy együtt virrasszanak és imádkozzanak vele. Lukács példázatában (12, 37) Krisztus eljövételéről van szó. Máté (24, 42) és Márk (13, 33) egyaránt eszkatológiai virrasztásra, vigyázásra szólít fel.¹⁵ A vigyázás pedig éberséget, összpontosított lelkiállapotot és helyzetet fejez ki, mind konkrét cselek-

"Az éj komoly, az éj nehéz. / Alszom hát én is, testvérek. / Ne üljön lelkünkre szenvedés. / Ne csípje testünket féreg." Az ekkor kialakított "lírai rapszódia" kétségtelenül legtökéletesebb példája a *Téli éjszaka*¹⁸ (1932 végén, 1933 elején íródhatott), amely a külső és belső tájat egyaránt hallatlan érzékletességgel állítja elénk, és ennek a kifelé és befelé egyidejűen tartó útjának a végén már egyes szám első személyben, ott a virrasztó szava: "Hol a homályból előhajol / egy rozsdalevelű fa, / mérem a téli éjszakát. / Mint birtokát / a tulajdonosa." A vers Szabolcsi Bence elemzése szerint Bartók *Az éjszaka zenéje* című nocturnójára emlékeztet. Nem arról van itt szó, hogy Bartók darabja valamiképp, közvetve vagy közvetlenül hatott volna József Attilára. Egymástól független formák és koncepciók ezek; de a mondanivaló és a tervezés általános hajlama

>>>> folytatás a 15. oldalról

gok világához reményt keresendő. A számvetést és distanciát végsőkig viszi. A semmit, mely egyben félelmet is okoz, adja meg korlátként, így a semmi az utópia ellenlábasa, de egyben felismerése a létnek, a lélek önállóságának — azaz mondjuk ismét: visszaút önmagához.²¹ Tegyük hozzá, nagyon fontos figyelni arra is, milyen utasítást — mint partitúrákon szokás — ad művéhez a költő a verscím alatt, a korpusz fölött: *Lassan, tűnődve*, amely nem csak az olvasás vagy alkotás módjára vonatkozik, sokkal inkább arra a kontemplációra, amely e jellegzetesen huszadik századi virasztó magatartásforma attribútuma. József Attilának e versei palinódiái saját korábbi tájverseinek csak úgy, mint a természetben való feloldódás klasszikus panteizmusának, de még e panteizmus modern kori változatát is visszavonja, még azt is, amely azt a félelmet fogalmazza meg, hogy az ember besüllyed a pusztá vegetációba, itt ugyanis az emberi önmegismerésnek a külső világot is magába záró, attól mégis egyúttal elforduló, a belső végtelenség felé tartó út folyamatát látjuk, mégpedig úgy, hogy ez az "önállítás" egyúttal e folyamat megértésének szükségszerűségét is magával vonja, így mintegy — Pierre Bourdieu kifejezésével — a megértés megértését is posztulálva.²² Ezt a folyamatot látszik belülről megérzésként maga az *Eszmélet*, amely — ha csak a címet vizsgáljuk is — az álomtól az éppen ébredésig tartó drámai szakasz, a féléber-félálom állapot megfogalmazása (mint a *Kései siratóban* írja majd: "Világosodik lassacskán az elmém..."). Az 1934-ben született mű a virasztás belső, szubjektív tárgyának körüljárása, egyúttal annak is bizonyága, hogy a virasztás közege a csend, amely ettől kezdve válik releváns motívumává József Attila költészetének. A reménytelenségre, az örök éjre ugyanis — úgy tűnik — egyetlen válasz lehetséges: a hallgatás, illetve az elhallgatás, az előbbi a külső, az utóbbi a belső életre vonatkozik, mégpedig abban az értelemben is, hogy ez a szabadság egyedül megmaradt formája, mely nem más, mint a "fáj a szívem, a szó kihül" költői magatartása (hiába hordozzuk magunkban az emberi teljesség álmát, a szabadság hiánya megghiúsítja álmainkat).²³ József Attila ennek ellenére a végsőkig nem adja meg magát, az utolsó pillanatig nem szűnik meg költő lenni, mert bár társadalmi-kulturális-egyéni válságok idején gyakori a költők hallgatása, nagy a nárcista elzárkózás kísértése, azonban — ahogy Arnold Hauser írja — "a tényleges elnémulástól megóv a társadalmasodást a teljes elidegenedéstől, a szellemi egészséget a zűrzavartól elválasztó szakadék". A költő utolsó verseiben erőteljessé lesz az emlékezés mozzanata, e versek múltképre rávetül a negált jövő képze: "Ifjúságom, e zöld vadont / szabadnak hittem és öröknek / és most könnyezve hallgatom, / a száraz ágak hogy zörögnek." (*Talán eltűnök hirtelen*) A

(*Drága barátaim...*) már a jövőbe vetített emlékezés mozzanatát köti össze a sajátjával, a jelenével, de ugyanabban a virasztó vershelyzetben: "nektek írok most, innen, a tűzhely oldala mellől, / ahova húzódtam melegedni s emlékezni reátok. / ... Emlékezzetek ott ti is, és ne csupán hahotázva / rám, aki köztetek éltem s akit ti szerettetek egykor." Susan Sontag írta, hogy a csend létezik mint döntés — a művész példamutató öngyilkossága esetében (Kleist, Lautréamont), aki így tanúsítja, hogy "túl messzire" ment. A döntés másik módja, amikor a művész megtagadja hivatását (Rimbaud, Wittgenstein, Duchamp), de az, hogy e végleges csendet választották, művüket nem érvényteleníti. És létezik a csend úgy is, mint büntetés, mint bűnhődés: a művész megőrül (Hölderlin, Artaud), tanúsítva, hogy a tudat elfogadott határait néha csak az ép elme feláldozása árán lehet átlépni.²⁴ József Attila életében és életművében szó sincs egyik ilyen döntésről sem, nála ugyanis a halált megelőzi a dalok csöndbe térése, a csöndben pedig egy teljesebb világra ismer rá. József Attilát, a költőt ugyanis — értelmezésem szerint — semmi sem kényseríthette térdre, eszményeit nem tagadta meg. Az utolsó csöndversek csöndjében az érzéki világon túli valóságba, a teljességbe emelkedés valósul meg, a kései versek csöndje a teljes üresség és a tökéletes telítettség egyidejű állapotát mutatja.²⁵ A csöndben sem halált látott tehát, sokkal inkább "dalai" (művei) örökkévalóságát, utolsó verse pedig arról is meggyőzhet bennünket, hogy a remény sem hagyta el, hiszen az életmű utolsó szava — a kánok egy része ki is használta — is erre utal, még ha mindazt, mit hinni készült, másoknak hagyta is örökül: "Szép a tavasz és szép a nyár is, / de szebb az ősz s legszebb a tél, / annak, ki tűzhelyet, családot / már végképp másoknak remél." Mert a szólni vagy visszavonulni lehetséges alternatívája szempontjából azonban József Attila nem csak az emberi sors kegyetlenségét sejtette meg, de a döntésben is segített, a tagadás helyett az állítást helyezve a lehetséges költői-emberi magatartás mintájaként élénk, mert végül mégis mindig azt sugallja, amit egy 1933-ban írt töredékében így határozott meg: "nem! nem! kellene kiáltoznom / s azt suttogom: igen, igen, / hogy a sors ringatózást hozzon / a tenger sírás vizeiben." Szeretném hinni, hogy a virasztás költői magatartásformájának vizsgálatában egy olyan értelmezői szempontra leltünk rá, amely alkalmasnak látszik a József Attila-i életmű egy lehetséges újraolvasására, ugyanis a költő itt egy olyan magatartásforma létrehozójává vált, amely egyértelműen bizonyítja József Attilának az európai költészettörténeti modernség klasszikusaihoz kapcsolódását és mérhetőségét.²⁶

¹Tamás Attila: *Költői világek képei fejlődése Arany Jánostól József Attiláig*. Csokonai Könyvtár, Debrecen, 1998. 189-191. [Első kiadás: Akadémiai Kiadó, 1964.]

²Szabolcsi Miklós: *Kész a leltár*. József Attila

élete és pályája 1930—1937. Akadémiai Kiadó, 1998. 403.

³Szabolcsi Miklós írta a vers első hosszabb elemzését, melynek rövidített változatát adta közre monográfiája zárókötetében. Vö. *Vers és politika. Valóság*, 1947. Dec. 108-115.

⁴Szabolcsi Miklós: *Kész a leltár*. i. m. 396. Vö. N. Horváth Béla: "Egy ki márványból rak falut". József Attila és a folklór. Szekszárd, 1992. Babits Kiadó. 149-162.

⁵Vö. Szabolcsi Miklós: *Kész a leltár*. i. m. 397.

⁶Tamás Attila: *A költői műalkotás fő sajátossága*. Akadémiai Kiadó, 1972. 152.

⁷Vö. Levendel Júlia: *Az értelemig és tovább*. In: "A mindenséggel mérd magad!" Tanulmányok József Attiláról. Szerk. B. Csáky Edit. Akadémiai, 1983. 117-118.

⁸Vö. Szigeti Lajos Sándor: *A József Attila-i teljességigény. Motívumértelmezések*. *Magvető*, 1988. 315.

⁹Vö. Tamás Attila: *Költői világek képei fejlődése Arany Jánostól József Attiláig*. Akadémiai, 1964. 155-156.

¹⁰N. Horváth Béla: i. m. 158. Vö. Bókay Antal: *A város peremén*. In: *József Attila-versek elemzése*. 146-183.

¹¹N. Horváth Béla: i. m. 158.

¹²Eisemann György: *Ösformák jelenidőben*. *Orpheusz Könyvek*, 1995. 56-59.

¹³Vö. *Magyar Néprajzi Lexikon*. Ötödik kötet. Akadémiai Kiadó, 1982. 572. Tátrai Zsuzsanna a *virasztás* szócikkben a következőket írja: "A parasztság társas összejöteleinek egyik alkalma. Az egész ország területén szokás volt. Általában a rokonok, komák, ismerősök, szomszédok mennek virasztani, de bárki mehet, meghívás nélkül. Az esti munkák befejezése után kezdődik a virasztás, télen öt-hat óra felé, nyáron hét óra körül. Régebben hajnalig, az utóbbi időkben éjfélig virasztottak. [...] Virasztás közben nem volt szabad elaludni. Dél-Dunántúlon a történeti adatok szerint is dörgőpálcával riasztották fel az elalvókat. [...] A virasztóénekek a virasztás alkalmával az első-énekes, siratóasszony, imádkozóasszony, énekesasszony, diktás, énekvezető stb. vagy kántor által vagy vezetésével előadott énekek."

¹⁴Vö. *Keresztyén Bibliai Lexikon*. Szerkesztette: dr. Bartha Tibor. *Kálvin Kiadó*, 1995. II. 699.

¹⁵Uo. 696.

¹⁶Részletes elemzése: Szigeti Lajos Sándor: i. m. 228-249.

¹⁷Vö. Szabolcsi Miklós: 201.

¹⁸Első teljes elemzése éppen Tamás Attiláé. A verselemzések összefoglalását adja: Szabolcsi i. m. 268-279.

¹⁹Szabolcsi Bence: *Vers és dallam*. Tanulmányok a magyar irodalom köréből. Akadémiai Kiadó, 1959. 206-207.

²⁰Vö. Bori Imre: *"Semmi ágán"*. *Híd*, 1962. 12. 1115-1129.

²¹Bacsó Béla: *Határpontok*. Hermeneutikai esszék. *T-Twins-MTA Lukács Archivum*, 1994. 181.

²²"Das Verstehen verstehen" Vö. Pierre Bourdieu: *Die Regeln der Kunst: Genese und Struktur des literarischen Feldes*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1999. 449.

²³Az álom és a látomás motívumának fontosságára is — többek közt — éppen Tamás Attila és Egri Péter hívták föl először a figyelmet.

²⁴Susan Sontag: *A pusztulás képei*. *Európa*, 1971. 22.

²⁵A csend motívumáról és a hallgatásról írtam már: Szigeti Lajos Sándor: i. m. 249-341, valamint (De)formáció és (de)mitologizáció. *Parabolák és metaforák a modernitásban*. *Suprasegmentum*, 2000. 287-296.

²⁶Elhangzott a bukaresti Magyar Kulturális Központban a Hergyan Tibor és Molnár Szabolcs professzor meghívására tartott előadáson 2000. november 16-án.

JANCSIK PÁL

Sorok az unokámnak

Széllovak hátán

Ahogy így hanyatán fekszel a kocsidban, mélykék szemekkel a páraskék őszi eget látod, most éppen ennek a kőrifának az ágai között, amely alatt megállottunk, s amelynek levelei a tájat ölelő szélben úsznak-libegnek a földre. Ha háromhónapos életkorod nem volna túl zsenge hozzá, a kőrís gallyacskáin a kicsi rügykezdeményeket, levélcsecsemőket is megláthatnád, amelyek éppen olyanok, mint te, mondhatnám úgy is: te — ők vagy, vagyis hát azok közül egy. És látod azt a néhány, még a helyén maradt, összesodródott, megbarnult-sárgult levelet? Azok meg én vagyok, azazhogy azok közül az egyik. Sok társam már lehullott, másukat éppen most vette hátára a szél. Kapnék én is széllovak hátára, Szent Mihály lovára, de engem még itt tart valami, valami gyönyörűség, ez a tündéri ősz, ez a simogató napsütés, amely nem egyéb, mint a te mosolyodnak meg nagyanyád mosolyának keveréke, varázslatos melegsége.

Kapaszkodom hát, Gergő, teljes erővel kapaszkodom az ingó, remegő, csapkodó ágba.

*Te meg itt vagy mellettem kezdeményként,
levélbékiként.*

*Tél jön, Gergő, kemény, szikrázó, komisz tél.
Esendő-botorul óvni, melegenetni szeretnélek.
Nem az én dolgom, nem is vagyok rá képes.
Szüleid, a fa gyökerei, törzse-ágai majd
vigyáznak rád.*

*De azért én keményen fogódkodom
az ágamba.*

Mert a tél után tavasz jön, zöld-piros tavasz, és én gyarló-botorul minél többet szeretnék látni a te fakadó, lobogó, gyönyörű tavaszodból, mielőtt a szél hófehér lovai engem is a hátukra vesznek.

Két anekdota

1. Mikor én annyi idős voltam, mint te most, a nagyobbik testvérném, aki már tizenöt éves volt, éppígy sétáltatott engem Brassó városának központjában, a Búza soron, ahogyan én kocsikáztatlak itt a kolozsvári Monostori-erdő aljában. Mint-hogy természet már amolyan "anyányi lány" volt a néném, meg is jegyezték róla a járókelők, hogy: "ez is korán kezd..." Eszembe jutván séta közben ez a családi szóhadomány, figyelni kezdtem a gyalogosokat, nem jegyzi-e meg valamelyikük rólam is, hogy "nicsak, egészen jól bírja magát az öreg", nekem tulajdonítván a huszárcsínyt, hogy a világra jöttél. De senkitől sem hallottam ilyen vagy ehhez hasonló megállapítást.

2. Két-három négy-ötéves kislány jött oda a kocsidhoz, élénken megcsodáltak és mindjárt "felmérést" készítettek rólad: mekkora a súlyod, a hosszad, mennyi idős vagy, fiú vagy-e vagy lány és hogy hívnak? — Gergő — mondtam hangsú-

lyosan ez utóbbira, mert tudtam, hogy ez a kérdezőnek kissé furán fog hangzani. "Cum il cheama?" — érdeklődött a harmadik kislány, aki akkor ért oda, és nem hallhatta a választ. — *Gérgi* — mondta az engem faggató. "Helyben vagyunk" — gondoltam én is magamban Deák Ferenc szavaival. (Nem "a haza bölcse", hanem Deák Feri, a kolozsvári képzőművész szokta ezt így székelyesen mondani.) Helyben vagyunk, ha nem is "helyben Tordán" (nem ott készültél, mint ama tordai híd), de itt Monostoron, vagyis "in Manastur".

Nevedről

Ha már itt tartunk (ahol tartunk); hogyan is állunk evvel a névvel? Merthogy nagy tévedésben van, aki azt hiszi, hogy téged csak becéznek Gergőnek, a te neved tulajdonképpen Gergely. Hát nem. Megvallom, pedig én is az utóbbira tippeltem, amikor rólad név szerint hallani kezdtem, míg jó apád föl nem világosított, hogy a Gergő ma már önállósult, anyakönyvileg jegyzett név, és nem engedett a negyvennyolcból, amikor meg akartam győzni, hogy Gergelynek kellene lenned (Gárdonyi hőstét, az egrí vár vitéz hadnagyát is Bornemissza Gergelynek hívták), és úgyis mindenki azt fogja hinni, ez a becsületes, teljes neved. (Nem szép név a Gergely, mondta az én oldalbordám felőli nagyanyád, mert ő meg Gellértnek szeretett volna téged, ő tudja, mitől lett volna az szebb.) Atyád szuverén jogát a névválasztáshoz, amelyeket Kinga mamád egyetértése csak megerősített, tiszteletben kellett tartanom, nem erősködtem tovább. Igaz, azóta már két Gergővel is találkoztam, nem én személyesen, hanem a fülem, merthogy rádióban-tévében-hol hallottam ezt a keresztnevet, amelyre eddig föl sem figyeltem. Hát... megszokás dolga. Remélem, nyolcvanévesen is megőrzöl majd valamit nevedből is sugárzó gyermek lényedből.

Egyébként a latin Gregoriusból (görög Grégorioszból) származik a név (nyilván mindkét magyar változata). Két híres pápa is munkálkodott ezen a néven, első Gergely, aki a róla elnevezett gregorián énekeket gyűjtette össze, és XIII., aki az ugyancsak róla Gergely-naptárnak nevezett, a szökőévek beiktatásával megreformált időszámítást (vagy inkább -mérést) vezette be. És ne feledkezzünk meg "Gregor sógorról" sem, aki az én familiám tót ágazatában helyezkedett el, a Milus néni oldalán.

A névtárak szerint a Grégoriosz görögül azt jelenti: éberen őrködő. És ettől bizony nem szabadulhatsz, Gergő, hiába bújtál-bujtattak a becézett alakváltozat mögé: nomen est omen — neked őrködnöd kell éberen, mert itt közel s távolban annyi a szarka, hogy nincs az a számláló-biztos, aki számukat adhatná. Hogy egyelőre megfelelsz a nevednek, arról én tanúskodhatom, mert valahányszor a "pipádat" (a cuclidat) ki akarom lopni alvás közben a szádból, vagy az arcod mellől

elvenni, gondolván, hogy azért köpted ki, mert nincs rá szükséged, máris kinyitod a szemed, és hangosan tiltakozol. Igazad is van: ami a tiéd, az után más ne nyúljaljon!

Nemzetiségedről

Ez a cím elég süketen hangzik, mert nemigen van mit magyarázni azon, melyik nemzethez tartozol. (Ahogy Szabédi László írta: "Belé születtem, / s ezért szüntelen / ujjongok: Ó, szép / s nekem való nép!") Ami a címet illeti, talán azt kellett volna írnom: nemzetiségedről, mert őseidről, származásodról lesz szó az alábbiakban. Az előbb Gregor sógort emlegettem, aki a te apai ükszüleiddel együtt a nagy-laki evangélikus szlovák temetőben nyugszik, nos, róla jutott eszembe, mi volna, ha megvizsgálnánk, hányféle nációból vagy te összeróva. Tudom, hogy evvel "kocsikázás közben" kissé ingoványos területre tévedtünk, de hát játéknak számom, időtöltésnek, nem lehet belőle baj. Azt javaslom, ne menjünk hátrább az időben a dédszüleidnél, legfeljebb csak utalásszerűen, nem érdemes túlságosan hosszúra nyújtani ezt a kutakodást, s mondom, így is mozog kissé alattunk a talaj.

Anyai nagymamád Prezensky lány, a Prezensky-féle pékséget ma is emlegetik a régi kolozsváriak, ott van most is a filológia épületével szemben ("sré vizavi" — ahogy Brassóban mondanák), persze, most valami panegronának vagy mi a manónak hívják. Akárhogy is nézem, az öreg Prezensky lengyel névnek a viselője volt. (Amint megtudtam, szép apád, aki Gyulafehérvárra nősült, még csak lengyelül tudott, de ükapád már kolozsvári magyar-ként látta meg a napvilágot.) Itt meg is állhatunk, megállapítván, hogy ad 1: "lengyel vér" is csörgedezik az ereidben. Az emlegetett ágon ük- és dédapádnak is magyar volt a felesége, ők tehát ezt a vonalat erősítik, mint ahogy mindegyik dédnagymamád magyar lány volt, születésileg, külön nem is említjük hát őket a továbbiakban.

Anyai nagyapád a Donogán nevet viseli, az ő édesapja — messziről látható — örmény származású volt. Itt is szusszanhatunk egyet, leszögezvén, hogy ad 2: örmény kereskedők génjeit is hordozod magadban, mivel az örmények annak idején, a XVII. század második felében, erre szakosodván jöttek Erdélybe, s nem feledvén származásukat, magyarabb magyarokká lettek az ittenieknél. Igaz, a te "örmény" őseid már két generáció óta építéssel foglalkoztak, mert dédapád és nagyapád foglalkozása egyaránt a műépítészet.

Ami apai nagy- és dédszüleidet illeti, nagymamád Abrudán Edit óvónéni volt mindaddig, amíg össze nem boronált bennünket az élet, s ő föl nem vette az én ritka szép nevemet (mely, ha tetszik, ha nem, a te családneved is lett). Édesapja Bánffy-hunyad környéki román családból származott, így hát megállapíthatjuk, hogy ad

>>>>> folytatás a 18. oldalon

3: egynolcad részben román eredetű vagy, ennyiben a "ginta latinához" is van köződ, mégpedig az erdélyi vonalhoz és nem az újonnan betelepítettekéhez, amely leginkább "ginta balcanicának" nevezhető.

Végül magam következem ("Ez itt pedig magam vagyok, / Régi tüzek fekete üszke..."), illetve az én részemről való eleid. Andor dédapád szíjgyártómester volt, a már említett Arad megyei Nagylakról költözött Brassóba nem sokkal az első világháború után. Neve, származása szlovák volt, ám ő maga... De mielőtt erről szólnék, hadd vessük föl ide azt is, hogy ad 4: ugyancsak egynolcad részben a tót atyafiak is beszálltak a te megszerkesztésedbe, akiket valamikor Mária Terézia idején, a XVIII. század közepe táján, más nemzetiségekkel együtt telepítettek a töröktől-tatártól, parasztfelkeléstől, kuruc-tól-labanctól elnéptelenített, kipusztult bánáti falvakba.

A szüleidről is illenék szólnom, akik azokat a "nemzetiségi géneket", a "vérvonalat" átörökítették, beléd plántálták. (Azt persze már te is tudod, hogy így fogalmazva egy szó sem igaz ebből a "fajmitoszból", mert teszem azt, ha te most egy kínai családba csöppennél bele, idővel becsületes kínai válhatna belőled, legfeljebb "a szemed nem állna jól" az ő szempontjukból ítélve, de azt a nyelvet, azt a nevelést, viselkedést, azokat a szokásokat, azt a műveltséget szívnád magadba. Az egyedüli géniusz a nyelv géniusza, amely egész életeden át elkísér, gondolataidat, cselekedeteidet, szellemi tevékenységedet, alkotó képességedet vezérli. És mert történetesen magyar családba születél, e nyelv szelleme fogja meghatározni egyéniségedet, életedet, jövődet, még akkor is, ha a magyar mellett még hét nyelven fogsz megtanulni beszélni. Egyszerűen azért, mert ez az anyanyelved.) A szüleidet majd megismered, ahogy növekszel, ahogy megtanulod mondani: édesanyám, édesapám. Különböző nem olyan "érdekesek", "sok színűek", "változatosak", mint te, ők csak háromféleképpen vannak összerakva (magyar-lengyel-örmény, illetve magyar-szlovák-román). A központ, a "csoda" most már te vagy, mert te vagy a legkisebb, de a leggazdagabb is örökletes anyagban, tulajdonságban, adottságban; azt mondják, minél többféle keveredik gyúródik össze valakiben, annál értelmesebb lesz az illető. Hát majd kiderül a vallatásnál — és remélem is, hogy az élet faggatózásaira-kihívásaira valóban értelmes válaszokat fogsz adni, és azt sem felejtjed el, hogy mik voltak az őseid.

Itt térnék vissza arra, amit te már nagyon is jól fogsz tudni, ha egyszer idáig jutsz az olvasásban: akármilyen nevet viseltek a te dédapáid, mindegyikük magyar embernek vallotta magát (nagyszüleidről, szüleidről nem is beszélve), magyarul imádkozott vagy káromkodott, mert így volt (van) ebben a Kárpát-medencének nevezett tekenőben, össze vagyunk keverve-gyúrva-kovácsolva, mint

a kelni tett tészta, de amikor kiválunk és megsülünk, mint kemencében a kenyér, amikor egyéniségünk, személyiségünk kialakul, akkor valaminek vallanunk kell magunkat, valamivé válunk kell, és hogy mivé leszünk, azt leginkább a sorsunk dönti el: sic fata volunt. De azért személy szerint is felelősek vagyunk azért, hogy mivé és milyenné válunk.

Lehet, hogy olvasás közben fel fog tűnni neked valami: hogy túlságosan erősködöm, túl nagy hangsúlyt helyezek a magyarságunkra, azt mondhatod majd, magyarkodom. Ám gondold el, hogy amikor ezeket írtam, még nem volt saját egyetemünk, iskolaépületeinket, intézményeinket, az egyházi ingatlanokat nem kaptuk vissza, érdekvédelmi szervezetünk sem érte még el azokat a látványos, szenzációs eredményeket jogaink érvényesítésében, amelyek láttán már nem a román politikusok, hanem a világ közvéleménye kezdte emlegetni a "romániai modellt" a nemzetiségi kérdés megoldásában, és egyáltalán, olyan viharos, hideg szelek fújtak, különösen a szörványvidékeken, hogy csak úgy törte, hordta szanaszéjjel a magyar fa törzsének ágait, leveleit. Nemigen maradt egyebünk, csak az anyanyelvünk, ez a gyönyörű, gazdag, hajlékony nyelv,

Példa a három szőlőtőkérről

Be kell rekesztenünk e peripatetikus, séta közben való értekezést, mert vége Vig Andrásnak meg az aranjúezi szép napoknak, a mi kocsikázásainknak befelegzett. Elzordult az idő, közeleg a tél. Azért nem panaszkodhatsz, amióta megszületted augusztusban, háromhónapos korodig szinte csak szép időben, meleg nyárban, tündöklő ősben volt részed. Most, hogy "Süvölt a zivatar / A felhős ég alatt", mi pedig benn ülünk a "Barátságos, meleg szobában", úgy gondoltam, hogy az emberekről mesélek neked, de azután meggondoltam a dolgot. Tudod, nem túl jók a tapasztalataim, miért hozakodjam elő lehangoló embermesékkel, majd megszerzed te is a magad tapasztalatait, őszintén remélem, hogy derűsebbek, életkedvet fakasztók lesznek. Inkább arról beszéljek neked, amit e tikkasztó-perzselő nyáron egy belvárosi udvarban láttam, amikor te még nem is voltál a világon, csak készülődöttél nagy rugdalózva. A három szőlőindáról szól e "mese", amelyek szinte a betonból, egy-egy talpalatnyi földből nőttek ki, s ott kapaszkodtak a csupasz tűzfalon, de zölden, szívósan, életerősen. Nyilván öntözték a tövüket, azért nem száradtak ki, és ebben a betonból, aszfaltból, pusztá falak-

amely szerszám is, műszer is, hangszer is, attól függően, hogy mire használjuk. Mindent ki lehet vele fejezni, mindent el lehet vele érni, csak tudni kell vele bánni. Talán még nálad is gazdagabb, Gergő, mert az évezredek során még több változáson, keveredésen, hatáson esett át, bár nem tudom, hogy jól mondom-e, mert ha a te eleidet is Adámig és Éváig vezetem vissza, akkor lehet, hogy éppen "egyidősök" vagytok. Lám, most ez a nyelv is rongálódik, kopik, szegényedik, pusztul. Hát ezért a "magyarkodás", hogy valamit próbáljunk egybefogni, megóvni a szétszeledéstől-szóródástól. Nem tudhatom, mi lesz a vége a dolognak, "mit ér az ember, ha magyar", mire te húszéves leszel. Remélem, hogy európaiság, magyarság, erdélyiség és romániaság is lesz itt helyben, egyáltalán, minden szükséges adottság, feltétel meglesz ahhoz, hogy méltóképpen lehessen élni, emberként és magyarként itt Kolozsvárt és mindenütt széles e Kárpát-medencében. Mert sic fata volunt — így akarja ezt a sors, s ha ő nem, akkor hát mi, mai és jövőendő magyarok.

ból álló kietlen udvarban, amelyben a levegő is megzúpult a hőségtől, ez a három szőlőtő dús levélzetével mégis valami üdeséget, reményt sugallt. Az ő szívósságukat, életre való hajlandóságukat választottam példának a magam számára. Ma sem igen értem, hogy miért, hogy mire jó ez a növényi húség, a belső parancs teljesítése nedvek szívására, szállítására, új rügyek és levelek hajtására, késői virágzásra, még fanyar gyümölcsök termésére is. Csak! — mondtam magamban a szőlőindával, és tapadok a tűzfalhoz, s ha a télen meg nem fagyok, tavasszal ismét zöldet hajtok. Talán csak azért, hogy valamikor valamiképpen én is példa legyek a számodra: ha ez az öregúr ilyen hajthatatlan volt a zöld levelek hajtásában, hát akkor én, aki fiatal és erős vagyok, bőven tápláló talajban gyökerezem, dús nedvet szívok és a nap éltető sugaraiban fűrdöm, akkor én vagyok a hopyne zöldellnek, virágoznak és teremnek! Hát valahogy így, Gergő.

2000. november

KÓDEX —

A nemzetköziség egyik uralkodó eszméje lett a világtörténelem jelenlegi korszakának. A nemzetek, főleg a nagyhatalmak azelőtt tisztán hatalmi, sőt elnyomó politikáját egyre inkább felváltja a szabad regionális együttműködésnek és a népek gyarmati uralom alól való felszabadításának politikája. A nagy kultúrák értékeiket úgy cserélik ki egymással, mint régebben egyetlen ország színtársulatai az ország többi városának színpadait. Turisták milliói járnak azokon az utakon, ahol régebben "utazók" vagy fölfedezők közlekedtek csak. Legnagyobb a haladás tudományos téren. Rövidesen tanúi lehetünk egy amerikai-szovjet közös űrrepülésnek!

Ennek az egységesülésnek alapfeltétele a világkereskedelem szabadságának biztosítása volt. Az autarkia berendezkedő háború előtti államgazdaságok drágán termelő rendszerét felváltotta a kereslet-kínálat és a legelőnyösebb termelői munkamegosztás kettős elvén alapuló s a vámhatárokat fokozatosan eltüntetett világgazdaság. Hogy ez egyáltalában — bár ma még korlátozott formában — létrejöhetett, sokkal nagyobb csoda, mint az, hogy egyes államok vagy államszövetségek önző, ún. nemzeti érdekeket mindenáron érvényesítő gazdaságpolitikája még mindig okoz átmeneti nemzetközi válságokat.

A fő érdem e szabad világkereskedelem megteremtésében az Egyesült Államoké. A fölvilágosult Truman-Acheson-i politika először Európát építette újjá és ezzel többek közt a világtermelés megsokszorozódásának előfeltételeit biztosította. Japán újjáépítésének elősegítése hasonló célt szolgált.

(Sajnos, Közép-Európa visszahódítását egyelőre túl nagy feladatnak tartották.)

Az 1944-es Bretton Woods-i egyezmény szabta meg a világgazdaság strukturáját, mely a bármikor aranyra váltható dolláron, majd a mesterségesen rendkívül alacsonyan tartott kőolajárakon nyugodott. Itt alapították meg a Világbankot és a Nemzetközi Pénzügyi Alapot is. Döntő lépés volt a GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) megalapítása Genfben, mely a földkeresség szinte minden kormányának részvételével a vámtarifák fokozatos lebontásán dolgozik s több mint 60.000 árucikket, lényegileg az egész világgazdaságot érinti. Hatodik ülésükön, az ún. Kennedy-fordulón (1964–1967) a nagyobb kereskedő hatalmak kb. 50%-kal csökkentették vámtarifájukat és számos további, a szabad kereskedelmet előmozdító intézkedésben egyeztek meg, valamint az éhező népek segélyezésében.

Ide tartozik az elsősorban politikai jelentőségű Egyesült Nemzetek Szövetségének (ENSZ) megszervezése is 1945-ben. Ennek tagjai a kormányok lettek (ma már szinte minden állam képviselve van), s ezek közös fórumául szolgálnak. A nagyhatalmak konszenzus esetén közös politikájuk végrehajtására is felhasználhatják.

A genocídium elleni konvenció, melyet 1948-ban fogadott el egyhangúan az ENSZ közgyűlése, a népeket, népcsoportokat saját kormányaik ellen próbálja védelmezni. A nemzetközi büntetőbíráskodás elégtelen megszervezése következtében azonban ez a rendkívül fontos egyezmény egyelőre csak írott malaszt maradt. (No meg azért is, mivelhogy az államoknak majdnem a fele — köztük az Egyesült Államok és Kína — máig sem ratifikálta!)

Az elmúlt években azonban ez a nagyjából egészséges fejlődés a nemzetköziség irányában komoly töréseket szenvedett. Már 1956-ban megrendült a szabad világ szolidaritása (a szuezi kolonialis intervenció, amerikai olajembargó Anglia ellen, Magyarország feláldozása!). De az igazi válság csak Vietnam óta jelentkezett. Természetesen gazdasági okokra vezethető vissza sok mai probléma, így a vietnami háború okozta amerikai deficitgazdálkodásra, mely az inflációt Európába is exportálta.

A mélyebb okok azonban nem gazdaságiak, hanem a világpolitikáról alkotott hamis feltevésekben gyökereznek. Hogy milyen károkat okozhat a hamis feltevésekben való hit, azt legjobban Németország példája mutatja. A németek az első világháború után meg voltak győződve arról, hogy Versailles-ban kegyetlenül megcsönkítetták őket. Holott a Versailles-i Németország a németek 98%-át magában foglalta, míg a Versailles-ellenes háború 78%-ra csökkentette a németek számát abban a Németországban, mely önrendelkezési jogát szabadon gyakorolhatja.

Cserey-Rónay István: *Magyarország, az Európai Unió és a NATO.* (Budapest Könyvkiadó, 2000.)

— INDEX

REFLEXIÓK 32.

Komolyodik a komolyzene?

Bevallom, sohasem szerettem úgy igazán a könnyűzenét. Pontosabban: nem kedveltem a gyors fogyasztásra szánt és a számomra gyakran nem ízletes zenecsemegéket. Valahogyan nem szórakoztatnak ezek a hangzás-csillámok. Zenetapétaként sem vonzóak számomra. Aztán azt végképp nem tudnám elviselni, hogy órákon át, fülhallgatóval a fejemen hallgassam a végtelen egyformasággal megszólaló, pár hangon mozgó ügyetlen dallamok rikácsoló sokaságát. E zene önmagát kelleltő, erőszakoló "közvetlenségét" visszataszítónak érzem. Ezért nem tartozom fogyasztói közé. Bár jól tudom, hogy sok muzsikusként nagyon is szereti ezt a fajta ZENEKOMFORTOT.

Az utóbbi időben azonban velem is történt valami: jobban odafigyelek erre a könnyűmuzsikára. Vangelis zenéje hívta fel a figyelmemet arra, hogy komolyodik a könnyűzene is. Ez a hosszú, kitarított hangokból, harmóniákból építkező, jobbára elektronikus eszközök igénybevételével előállított gyári termék tartalmaz valami megfoghatatlan vágyakozást valami elérhetetlen szépség után, valami igazi emberi után. Van benne valami földöntúli ragyogás, és mégis szenvedélyesen emberi hangon szólal meg. Azonnal dekodifikálható az átlag zenehallgató számára is, amihez nagyban hozzájárul a kifogástalan hangzás-design is. (Hányszor gondolok-gondolunk mi muzsikusként a könnyűzenei felvételek fantasztikus technikai-akusztikai kivitelezésére, anélkül, hogy reményeink lennének arra, hogy valamikor a jövőben a komolyzenei művek is ILYEN felvételeken jutnak majd el a hallgatókhoz.) Ahogyan komolyodik a könnyűzene, ugyanúgy még komolyabbá vált és válik a komolyzene. A tragikus életérzés végleg beköltözött a komolyzenei alkotásokba. Szórakoztatásra végképp alkalmatlannak váltak. Az új zene a MAGUNKBA SZÁLLÁS útjait-módjait kínálja minduntalan. És ez nem mindenki számára vonzó állapot és nem is lehet kizárólagos

fogyasztásra alkalmas lelki táplálék. A tragikum mellett a komolyzene cerebrális konstrukciója sem érdekes mindenki számára. Csak a BEAVATOTTAK számára "fogyasztható". Így lényegesen leszűkül a komolyzene élettere. Gyakran emlegetjük, hogy már elég régóta rétegművészet; egy aránylag kisszámú embercsoport számára jelent igazán zenei élményt, művészi kielégülést, szellemi felüdülést. Ez a kis réteg élteti — valójában! — a komolyzenét, és a mai, modern komolyzenét. Az elmúlt századok komolyzeneje iránt sem stadionnyi hallgatóság érdeklődik. Kivéve a fantasztikusan reklámozott ilyen jellegű hangversenyeket, amikor és ahol a FÖTÉT a világhírű előadó vagy előadók. És a világmárkájú előadó is gondosan (!) megválogatja, hogy mit és mennyit ad hallgatóságának a komolyzene remekműveiből. Végeredményben ez is, a stadionnyi közönség, csak egy szűk rétegre terjed ki. A komolyzene persze még sokféle móddal próbálkozik, hogy felkeltsse maga iránt az érdeklődést. Ide tartozik a nosztalgia-koncertek újabb divatja vagy a jazzesített komolyzenei remekművek mostanában hódító újdonsága. Mindmégannyi kísérlet, amely csak kis rétegeket mozgat meg. De ha össze is adjuk ezeket a különálló "hallgatóság-SZIGETEKET", még mindig aránylag kis számot kapunk.

Itt volna az ideje a komolyzene könnyűsítésének?

Mozart idejében ez a gondolat még fel sem merülhetett: a komolyzene látta el az összes funkciókat és elégitette ki az elvárásokat a szórakoztatástól a táncmuzsikán át a legnagyobb elmélyültséget megkívánó zene-meditációkig. Az újabkori komolyzenék arisztokratikus elzárkózása mindennemű másfajta igény elől, mint a rendkívül szűken értelmezett ZENEI MAGASABBRENDÜSÉG gőgje, kivédhetetlenül tévesztést és ezzel együtt ki nem mondott presztízsvesztést eredményezett. A modern zene kockáztatja a majdnem teljes elrekedését is, MIKÖZBEN állandóan éppen az ÉRDEKESÉGET hajszolja. Talán éppenséggel ezzel magyarázható az állandó újkeresés, mint az érdekesség forrása.

Vajon megállítható-e a mai komolyzene ilyen mérvű és hatású tévesztése? Vagy a jövő komolyzenéjét éppen a MEGKOMOLYODÓ KONNYŰZENE ADJA?

TERÉNYI EDE

Márciusi évfordulók

- 1 — 370 éve halt meg John Donne angol költő
— 75 éve született Keszy-Harmath Sándor közgazdász
- 2 — 180 éve született Bérczy Károly műfordító
— 20 éve halt meg Anna Sakse lett író
- 3 — 170 éve halt meg Friedrich Maximilian Klinger német író
— 15 éve halt meg Szabó T. Attila nyelvész
- 4 — 50 halt meg Balogh Artúr jogtudós
— 160 éve született Kristian Elder norvég író
- 5 — 70 éve halt meg Jakab Ödön erdélyi költő
— 140 éve halt meg Ippolito Nievo olasz költő
— 400 éve született Johann Michael Mascherosch német költő
- 6 — 140 éve született Négyesy László irodalomtörténész
- 7 — 90 éve halt meg Antonio Fogazzaro olasz író
— 1880 éve született Marcus Aurelius római író
- 8 — 60 éve halt meg Sherwood Anderson amerikai író
— 110 éve született Gaál Gábor irodalomtörténész
— 40 éve halt meg Gala Galaction román író
- 9 — 40 éve halt meg Horváth János irodalomtörténész
— 30 éve halt meg Jankovich Ferenc író
— 40 éve halt meg Cesar Petrescu román író
- 10 — 80 éve halt meg Florence Louise Barclay angol író
- 11 — 90 éve született Alba de Cespedes olasz író
- 12 — 530 éve halt meg Thomas Malory angol író
- 13 — 110 éve halt meg Théodore de Banville francia költő
— 290 éve halt meg Nicolas Boileau francia kritikus
— 150 éve halt meg Karl Lachmann német filológus
- 14 — 200 éve halt meg Ignacy Krasicki lengyel költő
— 140 éve halt meg Szemere Pál költő
- 15 — 90 éve született Donászy Magda író

- 75 éve halt meg Dmitrij Andrejevics Furmanov orosz író
- 170 éve született Pantazi Ghica román költő
- 16 — 180 éve született Ernest Feydeau francia író
- 17 — 100 éve született Brandenstein Béla németországi filozófus
— 260 éve halt meg Jean-Baptiste Rousseau francia költő
- 18 — 125 éve halt meg Ferdinand Freiligrath német költő
— 100 éve született Peter Jilemnicky szlovák író
— 75 éve született Romul Munteanu román irodalomtörténész
- 19 — 280 éve született Tobias George Smolett angol író
- 20 — 75 éve született Csengeri Dezső kárpátaljai magyar író
— 175 éve született Carel Vosmaer holland író
- 21 — 80 éve született Miervaldis Birze lett író
- 22 — 230 éve halt meg Gottlieb Wilhelm Rabener német író
— 230 éve született Johann Heinrich Zschokke német író
- 23 — 150 éve halt meg Giovanni Berchet olasz költő
— 120 éve született Roger Martin Du Gard francia író
- 24 — 70 éve halt meg Divald Kornél történész
— 110 éve született John Knittel svájci író
- 25 — 120 éve halt meg Cezar Bolliac román költő
— 200 éve halt meg Novalis német költő
- 26 — 110 éve született Felix Aderca román költő
— 25 éve halt meg Lin Jü-tang kínai író
— 80 éve született Oláh Tibor erdélyi kritikus
- 27 — 30 éve halt meg Hollós Korvin Lajos író
— 90 éve született Mikó Imre író
— 110 éve született Zilahy Lajos író
- 28 — 150 éve halt meg Döbrentei Gábor író
— 60 éve halt meg Virginia Woolf angol író
- 29 — 100 éve született Uuno Kailas finn költő
— 30 éve halt meg Perpessicius román irodalomtörténész
- 30 — 120 éve született Balog Endre erdélyi író
— 170 éve született Tóth Kálmán költő
- 31 — 110 éve született Ion Pillat román költő
— 160 éve született Iosif Vulcan román író

Az utókorhoz

Egyszer egy királyi herceg Voltaire véleményét kérte ki *Az utókorhoz* című odájáról.

Voltaire így szólt:

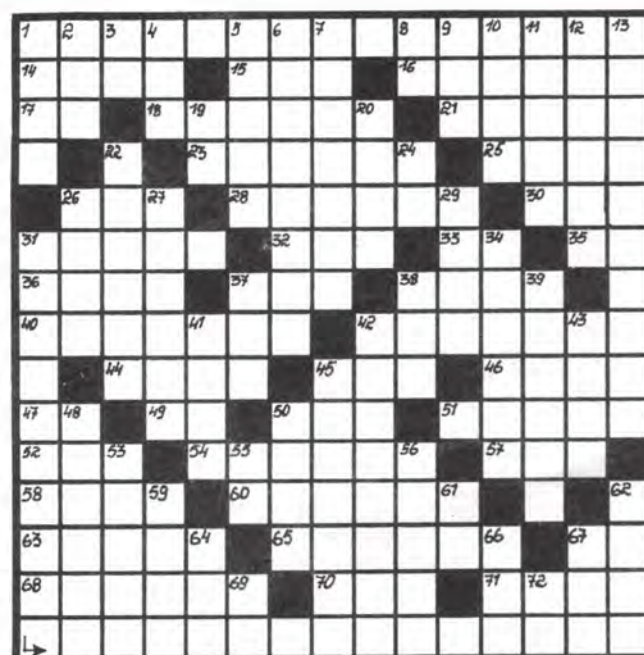
Csinos.....
(folytatás a rejtvényben)

VÍZSZINTES: 1. *A folytatás; első rész.* 14. Könnyező. 15. Hírlap része! 16. A közelemben jegyző. 17. ... gros; nagybani. 18. Nemi vágy. 21. ... Nin, író. 23. Hervadó virág. 25. Kiteljesít. 26. Fahéjdarabok! 28. Szobát sötétítő. 30. Kanóc belseje! 31. Hím állatot ivartalanít. 32. Lares része! 33. Némán laza! 35. Svéd és luxemburgi autójelzés. 36. A zöld árnyalata. 37. Ruhát tisztít. 38. Forma. 40. Gazdasági ágazat. 42. Édes pálinka. 44. A jelölt dolgoz. 45. Eminescu verse. 46. Tarol. 47. Mutatózó. 49. Izomkötő szalag. 50. Thaiföldi, német és belga autójelzés. 51. Kezdőpont. 52. Spanyol, német és belga autójelzés. 54. Osztrák tartományból való. 57. Dedó. 58. Londoni hús! 60. Fahusággal ellátó. 63. Anticipál. 65. Bél..., súlyos betegsége van. 67. Első belső! Olasz város lakója. 70. Páratlan Trici! 71. Nehéz fém.

FÜGGŐLEGES: 1. Szláv nép tagja. 2. Vonatpálya. 3. Argon vegyjele. 4. Kó-lacseppek! 5. Férfinév. 6. Háromszínű zászló. 7. Disznóság. 8. Magatok. 9. ... Kok, holland úszónő. 10. Francia férfinév. 11. Pápai korona. 12. Kelet (latin). 13. Gyakran megízlelő. 19. Gyakori ige-végződés. 20. Illat. 22. Harci mén. 24. A csodák csodája! 26. Irányába. 27. Hargita megyei településről való. 29. Szabószerszám. 31. *A folytatás; második befejező rész.* 34. Idegesítő. 37. Brit sziget. 38. Régi úrmérték. 39. Környezetétől elütő. 41. Írásjel. 42. Transzformál. 43. Klube-gyedre vonatkozó. 45. Felmerült. 48. Jobbra-balra. 50. Test, románul. 53. Programozási nyelv. 55. Jegyzetel. 56. Megköveteli a szokás. 59. Férfi becenév. 61. Azonos betűk. 62. Tan. 64. Lengyel sci-fi író (Stanislaw). 66. Fűszerez. 67. Lobogni kezd! 69. Aroma. 72. Gyümölcs nedve.

BOTH LÁSZLÓ

A HELIKON 3. számában közölt, *A farsang dícsérete* című rejtvényünk megfejtése: *Míg a zarándokfő egy vén barát; idézi antik istenek nyarat.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SÍGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÓCS ISTVÁN: K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MOZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tirdelés: NAGY MĂRIA; nyomtatja a Misztóthlasi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, Fax: 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288